МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Виконала: студентка V курсу,
групи 6.0539-з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Людвиченко Антоніна Євгеніївна
Керівник: Губа Н.О. к.психол.н., доцент,
завідувач кафедри психології
Рецензент: Чорна Г.В., викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Людвиченко Антоніні Євгеніївні

Тема роботи Психологічні особливості подружніх конфліктів вимушених мігрантів

керівник роботи Губа Н.О., к.психол.н., доцент, завідувач кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «05» 02 2024 року № 235-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: розкрити поняття «подружній конфлікт»; визначити причини виникнення подружніх конфліктів; проаналізувати стадії перебігу та основні періоди виникнення подружніх конфліктів; висвітлити зміст поняття «вимушена міграція», ознаки поведінки, фактори впливу; охарактеризувати особливості впливу умов вимушеної міграції на динаміку відносин та задоволеність шлюбом; здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 3 рисунка.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Губа Н.О., доцент		
Розділ 1	Губа Н.О., доцент		
Розділ 2	Губа Н.О., доцент		
Розділ 3	Губа Н.О., доцент		
Висновки	Губа Н.О., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	березень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	травень 2024 р.	Виконано
6	Написання висновків	червень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	червень 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	червень 2024 р.	Виконано

Студент _____ А. Є. Людвиченко

Керівник роботи _____ Н.О. Губа

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 67 сторінок, 6 таблиць, 3 рисунки, 71 джерело, 3 додатки.

Об’єкт дослідження - подружні конфлікти у вимушених мігрантів.

Предмет дослідження - психологічні особливості подружніх конфліктів вимушених мігрантів.

Мета роботи - дослідити особливостей психологічної динаміки подружніх конфліктів у контексті вимушеної міграції, виявлення факторів, що сприяють або перешкоджають виникненню конфліктів.

Перша гіпотеза дослідження: вимушена міграція суттєво впливає на психологічні особливості подружніх конфліктів, збільшуючи їх частоту та інтенсивність у вимушених мігрантів.

Друга гіпотеза дослідження: важливим фактором є ступінь адаптації до нових умов та рівень підтримки з боку сімейного оточення та соціального середовища.

Методи дослідження: теоретичні (теоретико-порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми); емпіричні (психологічне тестування, констатувальний експеримент).

Наукова новизна дослідження, полягає в тому, що впровадження програм соціальної підтримки для вимушених мігрантів, спрямованих на підвищення їхнього благополуччя в новому соціокультурному середовищі. Отримані результати можуть стати підґрунтям для розробки програм, спрямованих на покращення умов для вимушених мігрантів.

Галузь використання: державні органи, академічні дослідницькі центри, міграційні агенції та організації соціальної підтримки, центри психологічної реабілітації.

ПОДРУЖНІЙ КОНФЛІКТ, МІГРАНТИ, ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ, СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ, АДАПТАЦІЯ.

SUMMARY

Liudvychenko A. E. Psychological Features of Marital Conflicts of Forced Migrants.

The qualification paper consists of an Introduction, three Chapters, Conclusion, References (71 items, 6 of them foreign), and 3 appendices spanning 11 pages. The total volume of the qualification paper is 78 pages, with the main text comprising 65 pages. It includes 6 tables and 3 illustrations. The qualification paper provides a theoretical overview and describes experimental research on the psychological aspects of marital conflicts among forced migrants.

The research object: marital conflicts among forced migrants. The research subject: psychological aspects of marital conflicts among forced migrants. The research goal: to explore the psychological dynamics of marital conflicts in the context of forced migration, identifying factors that contribute to or hinder conflict emergence.

Research tasks:

1. Define the concept of "marital conflict."
2. Identify the causes of marital conflicts.
3. Analyze the stages and main periods of marital conflict occurrence.
4. Illuminate the concept of "forced migration," behavioral signs, and influencing factors.
5. Characterize the impact of conditions of forced migration on relationship dynamics and marital satisfaction.
6. Conduct empirical research on the psychological aspects of marital conflicts among forced migrants.

In Chapter I, "Theoretical and Methodological Study of Marital Conflicts," the concept of "marital conflict," its causes, and stages are discussed.

In Chapter II, "Psychological Features of Forced Migrants," the impact of forced migration on marital relationships is investigated, including the concept of "forced migration," its influence on marital satisfaction, and relationship dynamics.

In Chapter III, "Empirical Study of the Psychological Aspects of Marital Conflicts among Forced Migrants," the organization and results of practical research on the psychological aspects of marital conflicts among forced migrants are described.

Keywords: marital conflict, migrants, forced migration, family relations, adaptation.

ЗМІСТ

ВСТУП……..6
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИНАХ……...10
1.1. Поняття «подружній конфлікт»……10
1.2. Причини виникнення подружніх конфліктів……14
1.3. Стадії перебігу та основні періоди виникнення подружніх конфліктів……...19
РОЗДІЛ ІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ……...28
2.1. Зміст поняття «вимушена міграція», ознаки поведінки та фактори впливу……28
2.2. Особливості впливу умов вимушеної міграції на задоволеність шлюбом…….…..35
2.3. Вимушена міграція як фактор динаміки подружніх відносин……...38
РОЗДІЛ ІІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ……...41
3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи, щодо психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів……..41
3.2. Результати практичного дослідження, щодо психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів……..43
ВИСНОВОК……...54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….59
ДОДАТКИ……..68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації на суверенну територію України 24 лютого 2022 року має серйозні наслідки не лише для політичного та економічного життя країни, але й на психологічний стан населення, зокрема на вимушених мігрантів. Серед цих наслідків важливим аспектом є вивчення психологічних особливостей подружніх конфліктів у сім'ях мігрантів.

Подружні конфлікти є невід'ємною частиною сімейного життя, але в контексті міграції вони можуть набувати особливої актуальності та інтенсивності. Вимушена міграція, спричинена військовим конфліктом, порушує звичність сімейного життя та ставить партнерів перед новими викликами та стресовими ситуаціями. Це може призвести до підвищеного ризику виникнення конфліктів, які відбиваються на психологічному благополуччі як окремих осіб, так і сімей в цілому.

Проблема конфліктів завжди є актуальною для будь-якого суспільства, але в контексті вимушеної міграції вона набуває особливого значення, особливо в Україні. Війни, боротьба за владу, конфлікти за власність, а також міжособистісні та міжгрупові суперечності у сім'ях - усе це становить основні причини напруження і внутрішні суперечності, які призводять до розлучення, трагічних наслідків, і навіть самогубства. У динамічному світі конфлікти визначають безпеку країни та її громадян, адже вони впливають на демографічну ситуацію, зокрема на зменшення населення та руйнування сімей. У всіх конфліктах партнери відчувають різноманітні емоційні стани, включаючи злість та ненависть, приглушені почуття доброзичливості, породжені спільним досвідом і взаєморозумінням.

Конфлікти у сім’ї відрізняються від інших типів конфліктів через особливості близьких стосунків між її членами, що може призводити до високого рівня емоційної напруги. Вони часто мають тривалий характер,

оскільки сім'я є стійкою соціальною одиницею, де конфлікти можуть накопичуватися. Взаємозалежність членів сім'ї може ускладнювати пошук рішень, що б задовольнили всіх. Крім того, конфлікти в сім'ї мають велике значення для психологічного та емоційного стану її членів, оскільки вони можуть впливати на самооцінку та загальний клімат у сімейних взаємовідносинах [40, 32].

Дослідженням ситуації вимушених мігрантів займалися науковці, такі як І. Войналович, М. Кримова та Л. Щетініна [18, 253]. Їхні дослідження спрямовані на аналіз різноманітних аспектів життя мігрантів, включаючи їхню соціальну адаптацію, психологічне благополуччя, економічні перспективи та взаємодію з місцевим населенням. Вчені досліджують фактори, що впливають на процес міграції, а також шукають шляхи полегшення переосвіти та інтеграції мігрантів у нове соціокультурне середовище. Наукові роботи вчених відображають широкий спектр проблем, з якими зіштовхуються вимушені мігранти, і сприяють розумінню та вирішенню цих питань у практичній діяльності та наукових дослідженнях.

Важливе значення мають дослідження сімейних конфліктів серед робіт таких науковців, як: Г. Кочарян [32, 172], І. В. Ващенко [12, 3] та Л. В. Кондрацька [13, 144], Н.Є. Афанасьєва [7, 9], С.М. Бужинська [11, 99], О.В. Губанова [10]. У наукових працях розглядаються різноманітні аспекти сімейних конфліктів, такі як розлучення, причини конфліктів та форми взаємодії у конфліктних ситуаціях.

Об'єктом дослідження: подружні конфлікти у вимушених мігрантів.

Предметом дослідження: психологічні особливості подружніх конфліктів вимушених мігрантів.

Мета - дослідити особливостей психологічної динаміки подружніх конфліктів у контексті вимушеної міграції, виявлення факторів, що сприяють або перешкоджають виникненню конфліктів.

Мета зумовила постановку наступних завдань:

1. Розкрити поняття «подружній конфлікт».
2. Визначити причини виникнення подружніх конфліктів.
3. Проаналізувати стадії перебігу та основні періоди виникнення подружніх конфліктів.
4. Висвітлити зміст поняття «вимушена міграція», ознаки поведінки, фактори впливу.
5. Охарактеризувати особливості впливу умов вимушеної міграції на динаміку відносин та задоволеність шлюбом.
6. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів.

Перша гіпотеза дослідження: вимушена міграція суттєво впливає на психологічні особливості подружніх конфліктів, збільшуючи їх частоту та інтенсивність у вимушених мігрантів.

Друга гіпотеза дослідження: важливим фактором є ступінь адаптації до нових умов та рівень підтримки з боку сімейного оточення та соціального середовища.

Методи дослідження. У роботі застосовувались теоретичні методи (теоретико-порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми) та емпіричні (психологічне тестування, констатувальний експеримент).

Практичне значення дослідження: результати дослідження можуть служити основою для розробки програм та інтервенцій з психологічної підтримки для вимушених мігрантів із фокусом на подружні відносини.

Наукова новизна дослідження, полягає в тому, що впровадження програм соціальної підтримки для вимушених мігрантів, спрямованих на підвищення їхнього благополуччя в новому соціокультурному середовищі. Отримані результати можуть стати підґрунтям для розробки програм, спрямованих на покращення умов для вимушених мігрантів.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались

методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; кількісним та якісним аналізом отриманих результатів; статистичною оцінкою експериментальних даних.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна роботу складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 78 сторінок. Кількість найменувань у списку використаних джерел становить 71.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИНАХ

1.1. Поняття «подружній конфлікт»

Конфлікт є невід'ємною частиною сучасного суспільного життя і відображає складність соціальних відносин та протиріч, які часто виникають між окремими особами та різними соціальними групами. Різні точки зору існують щодо того, що означає конфлікт та як його класифікувати. Конфлікт, походячи від латинського слова «conflictus» - зіткнення, можна визначити як виявлення протиріч [39, 209]. Пірен М.І. зауважує, що це свідоме зіткнення, взаємний антагонізм між принаймні двома особами або групами, яке відбувається через несумісність у потребах, інтересах, цілях, моделях поведінки, відносинах, установках, що мають значення для особистості чи групи. Це різкий спосіб вирішення протиріч у процесі взаємодії, що проявляється у протистоянні конфліктуючих сторін, часто супроводжуючись негативними емоціями [49, 221].

Вивчення конфлікту у психологічній науці є найбільшою та найбільш розвиненою порівняно з іншими науковими дисциплінами, які цікавляться цим явищем. Це підтверджується стійким і тривалим інтересом психологів до конфлікту, а також різноманітними теоретичними та практичними дослідженнями на цю тему. Конфлікт, як одне з ключових явищ психічного життя людини, нерозривно пов'язаний з проблемами психічного здоров'я, що є фундаментальною проблемою у всіх галузях психології. Розв'язання проблем конфліктів було предметом досліджень видатних теоретиків психоаналізу, таких як З. Фрейд, К. Юнг, Е. Берн [5].

Сімейні конфлікти стають звичайним явищем, що свідчить про

неузгодженість сімейних відносин. Проблема визначення сутності, причин і проявів конфліктів стає особливо актуальною для сучасної науки, оскільки під час періодів соціальних трансформацій зростає кількість розлучень, особливо серед молодих сімей.

Конфлікт порушує і навіть руйнує звичний простір соціальної організації людей, але йде далі, проникаючи в приватну сферу життя кожної людини - її сім'ю та шлюбні стосунки. Важливо завжди звертати увагу на поведінку, що призводить до конфліктів у сімейних відносинах, оскільки сім'я є надзвичайно важливим соціальним інститутом у країні та гарантом майбутнього. Тому сім'ї заслуговують на особливе місце в національній політичній системі.

Конфлікти в сім'ї досить поширене явище, що не дивно, оскільки в родинах виникають тісні зв'язки між людьми. Кожен член сім'ї має свої власні уявлення і погляди на життя, і не завжди це може бути узгоджено з переконаннями і звичками інших членів родини. Саме ця різниця в уявленнях і переконаннях часто лежить в основі сімейних конфліктів. Але іноді конфронтація виникає через непорозуміння та неправильні висновки, коли люди не можуть зрозуміти один одного. Це призводить до виникнення претензій та обурення, і не завжди можливе мирне вирішення ситуації [40, 52].

Зауважено підходу дослідників З.Фройд і Р. Сірс, які вказують на те, що коли обидва учасники намагаються привласнити собі той самий предмет, займають аналогічну або взаємну позицію, грають ролі, що несумісні між собою, та переслідують різноспрямовані цілі, це призводить до «сімейного конфлікту». У загальному сприйнятті конфлікт часто асоціюється з подіями, які не мають місця в сімейному колі. Головне, щоб прийти до висновку, що конфлікт може бути сприятливим для розвитку відносин і пошуку нових можливостей. Успішні родини відрізняються не відсутністю або низькою частотою конфліктів, але їхні конфлікти мають меншу глибину і розв'язуються безболісно. Сім'я вважається найважливішим соціальним

інститутом на протязі всього існування суспільства. Тому потрібно більше уваги звертати на тільки ті форми поведінки, що призводять до конфліктів у сімейних стосунках [70, 201].

Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. поділяють сімейні конфлікти на: відкриті та приховані (таблиця 1.1.) [22, с. 17].

Таблиця 1.1.

Типологія сімейних конфліктів

Тип	**Форма**	**Показники**
Відкриті конфлікти	Сварки, скандали, бійки та інше	Відкрита розмова в підкреслено коректній формі; взаємні словесні образи; демонстративні дії (грюкання дверей, биття посуду, стукання кулаком по столу), образа фізичними діями та ін.
Приховані конфлікти	Внутрішнє незадоволення	Демонстративне мовчання: різкий жест або погляд, що говорить про незгоду: бойкот взаємодії у якійсь сфері сімейної життя; підкреслена холодність у відносинах

Дуткевич Т.В. Зазначає, що одна з особливостей сімейних конфліктів полягає у тому, що психічний стан подружжя може перетворитися на стресовий, що може викликати деформації у людській психіці. Негативні емоції у внутрішньому світі особи поглиблюються, що може призводити до почуття порожнечі і байдужості до навколишнього. Ці конфлікти у сім'ї є одними з найпоширеніших форм конфліктів [21, 42].

В. В. Турбан описує сімейні конфлікти як загострення міжособистісних

відносин у сімейній групі, коли позиції, цілі та відносини сторін стають несумісними, взаємовиключними або сприймаються такими [64, 165]. У разі виникнення розбіжностей вони мають суб'єктивний характер, відсутній об'єктивний аспект несумісності, тому можливо відновлення сімейного балансу на різних етапах розвитку сім'ї.

Особливо важлива роль конфлікту відзначається в період формування сім'ї, коли подружжя тільки розпочинає свою адаптацію до одне одного. На цьому етапі вирішальне значення має знаходження шляхів та засобів врегулювання конфліктних ситуацій. Під час початкової стадії розвитку сім'ї відбувається формування сімейної мікрокультури, при цьому важливу роль відіграє функція дозвілля. З народженням дітей у сім'ї виникають нові труднощі, які потребують вирішення, зокрема важливість набирає фінансова та освітня функції. Під час стадії дорослішання дітей та подружжя в сім'ї розбіжності можуть мати різний корінь.

У психології визначають основні види конфліктів, серед яких виокремлюються ті, що виникають через невміння або ухилення подружжя виконувати свої рольові функції. Для досягнення щасливого життя кожен з подружжя має бути готовим жертвувати частиною своїх благ і витрачати значну частину свого часу для формування та підтримки сімейного вогнища.

На початковому етапі сімейного життя настає складний період формування єдиних потреб, інтересів, звичок, смаків, поглядів. Не кожна пара здатна пройти випробування повсякденного сімейного життя.

Міцність шлюбу значною мірою залежить від того, наскільки молоде подружжя в період формування свого осередку суспільства зможе адаптуватися, освоїти нові ролі та створити атмосферу взаєморозуміння та поваги [64].

Деякі конфлікти пов'язані з нездатністю або небажанням подружжя адаптуватися до змінливих умов життя, тоді як інші виникають через відсутність об'єктивних можливостей для такої адаптації.

Таким чином, у світі сімейних відносин конфлікти є не лише

неминучним явищем, але і важливою частиною їхнього функціонування. Розглядаючи проблему конфліктів у психології сімейних відносин, можна виділити різноманітні типи конфліктів, такі як конфлікти між батьками та дітьми, між подружжям, між іншими членами сім'ї тощо. Кожен з цих видів конфліктів має свої особливості та може мати різні наслідки для сімейного благополуччя.

1.2. Причини виникнення подружніх конфліктів

Як ми вже зазначали, подружні конфлікти є унікальним явищем, що випливає з особливостей відносин у сім'ї та її функціонування. Ці особливості також призводять до різноманітності причин таких конфліктів, які можуть мати походження з усіх аспектів сімейного життя.

Бужинська С.М. та Губанова О.В. вважають, що до причин сімейних конфліктів можуть відноситися:

- обмеження свободи активності, дій та самовираження членів сім’ї;
- ненормативна поведінка одного або декількох членів сім’ї;
- наявність протилежних інтересів та прагнень, обмеженість можливостей для задоволення потреби одного із членів сім’ї (з його точки зору);
- авторитарний, жорсткий тип взаємодії, що склався у сім’ї;
- наявність складних матеріальних проблем;
- авторитарне втручання родичів у подружні відносини;
- сексуальна дисгармонія між партнерами у шлюбі та інше [11, 122].

Загалом причини можуть бути найрізноманітнішими, і кожна з них може вимагати власного аналізу, який може бути предметом окремої дослідницької роботи. Тому у нашому дослідженні ми зосередимося на аналізі основних класів причин подружніх конфліктів.

Тут можна згадати загальновідому класифікацію сімейних конфліктів

за їх походженням, яку розробив Р. Річардсон:

1. конфлікти цінностей, що виникають з протилежних інтересів та цінностей.

2. позиційні конфлікти, зумовлені змаганням подружжя за лідерство в сім'ї або зі зниженням самооцінки одного з подружжя.

3. сексуальні конфлікти, що виникають з психосексуальною несумісністю подружжя.

4. емоційні конфлікти, які мають своїм корінням незадоволеність потребами у позитивних емоціях. Зазвичай такі конфлікти швидко розвиваються, коли незадоволеність виражає жінка, тоді як чоловіки, зазвичай, тримають конфлікт у латентній фазі.

5. конфлікти з економічним спрямуванням, що виникають з відмінностей у поглядах на ведення домашнього господарства та управління сімейним бюджетом [3, 222].

Ю.В. Франчук пропонує поділ конфліктів на основі невирішених потреб подружжя:

- конфлікти, які виникають з невдоволеної потреби в цінності та важливості власної особистості, порушення відчуття гідності від партнера;

- конфлікти, що ґрунтуються на невдоволених сексуальних потребах одного або обох партнерів;

- конфлікти через невдалий вираз позитивних емоцій: відсутність уваги, розуміння, ласки;

- конфлікти через споживання одним із партнерів алкоголю, азартних ігор та інших розваг, що ведуть до неефективного використання сімейних коштів;

- фінансові конфлікти, що виникають через перебільшені потреби одного з подружжя в розподілі сімейного бюджету;

- конфлікти, пов'язані з невдалим влаштуванням їжі, одягу, або облаштуванням дому;

- конфлікти стосовно взаємодопомоги, розподілу обов'язків, вихованні

дітей;

- конфлікти, пов'язані з різними потребами та інтересами в проведенні відпочинку, дозвілля та хобі [68, 165].

М. І. Пірен [49, 190] висловила свої думки про фактори, що часто призводять до подружніх конфліктів:

- надмірні очікування одного партнера від іншого, роблячи його відповідальним за своє власне щастя;

- неправильне ставлення до сексуальних потреб у подружньому житті. • Заздрість до успіхів партнера в сімейному житті;

- недбале ставлення до турбот і проблем партнера;

- критика зовнішньої привабливості або внутрішньої особистісної порожнечі.

Науковиця, розглядаючи специфіку виникнення конфліктів у сім'ї, вказує на такі аспекти:

1. емоції, як правило, маскують раціональне мислення у будь-якому конфлікті;

2. справжні причини конфлікту можуть бути приховані в підсвідомості та проявлятися лише у вигляді прийнятних для свідомості мотивів [49, 123].

Крім того, існують інші фактори, що впливають на конфліктність подружжя, такі як кризові періоди розвитку сім'ї, які є передумовою переходу сім'ї з одного етапу в інший.

Розглянемо також причини виникнення конфліктів на різних етапах. Наприклад, у період залицяння майбутнє подружжя, як правило, проживає разом з батьками і може відчувати відсутність досвіду самостійного проживання та фінансової незалежності.

Тому більшість пар стикаються з труднощами у формуванні власної сім'ї, влаштуванням сімейного побуту та управлінням бюджетом, що

призводить до виникнення конфліктів. Також може виникнути проблема, коли молоді люди поспішають одружитися та мати дітей, бажаючи відділитися від батьків, які часто проявляють гіперопіку або не хочуть відпускати свою дитину.

На другому етапі, який зазвичай триває приблизно 1-2 роки, пара намагається встановити правила для побудови своєї сім'ї. На цьому етапі найбільш гостро виявляються проблеми через різні погляди, інтереси та цінності пари, що часто призводить до частотних конфліктів. Знаходження компромісу у протиріччях на цій стадії може ускладнюватися інфантилізмом молодих людей. Це явище досить поширене, оскільки вік шлюбу знизився, а період соціального дозрівання збільшився [66, 112].

Важливо відзначити, що за останній час кількість розлучень у перший роки подружнього життя значно зросла. За офіційною статистикою, у цей період розлучаються 10% усіх пар, а кількість розлучень у молодих сім'ях сягає 62% з загальної кількості [71].

Зниження тривалості шлюбу також впливає на період експансії. Виникає проблема молодих бабусь і дідусів та їхніх відносин з дітьми.

Молоді батьки також перебувають у фінансовому та емоційному напруженні, не маючи достатньо вільного часу та бюджету. Це провокує фізичну та психічну втому, що, в свою чергу, призводить до зростання конфліктів у подружжя.

Фаза стабілізації, на думку вчених [39, 62], є найбільш важким періодом. Це пояснюється тим, що саме на цей період припадає криза середнього віку у подружжя та криза підліткового віку у їхніх дітей, і наскільки успішно пара вирішувала проблеми на попередніх етапах.

Фаза, коли діти покидають сім'ю, відзначається зміною звичної для подружжя динаміки взаємодії. Перед парою постає завдання переосмислити своє суспільне життя та звільнитися від почуття емоційної втрати, спричиненої виходом дітей з батьківського дому.

Остання фаза має значний вплив на життя дітей пари, оскільки вони

повинні взяти на себе опіку про одного з батьків, що може призвести до конфліктів у їх власних сім'ях [39, 211].

Загалом можна стверджувати, що основною причиною подружніх конфліктів є бажання задовольнити власні потреби та створити умови для їх задоволення, нехтуючи бажаннями та поглядами партнера. Загострення конфліктності в подружжі зазвичай спостерігається під час криз розвитку сім'ї. Вчені стверджують, що конфлікт має зазвичай комплекс причин, але основою є незадоволеність потребами. Крім того, до комплексу причин можуть входити не лише внутрішньо-сімейні, а й зовнішні та соціальні фактори.

Важливо зауважити також, про те, що вимушена міграція може виступати як потужний рушійний фактор до появи подружніх конфліктів, посилаючись на сучасні дослідження.

Воєнні конфлікти суттєво впливають на життя і благополуччя людей, зокрема на їхні сімейні відносини. У ситуаціях примусової роз’єднаності членів подружжя внаслідок воєнних дій сім'ї стикаються з трансформаціями та напруженістю у відносинах, що обумовлює необхідність проведення дослідження для оцінки впливу цієї ситуації на сімейну структуру та взаємини.

Однією з основних проблем, які можуть виникнути в результаті вимушеної міграції, є втрата соціальної підтримки та мережі підтримки, що може призвести до відчуття самотності та ізоляції. Крім того, мігранти можуть зіткнутися з економічними труднощами, конфліктами культур та мовними бар'єрами, що створює додаткові напруги в подружніх відносинах.

Проблеми, що виникають внаслідок вимушеної міграції під час війни, є різноманітними. Часто сім'ї розриваються, коли подружжя змушені розділитися або шукати притулку окремо. Це роз'єднання може призвести до серйозного емоційного стресу, що спричиняє почуття самотності, ізоляції та депресії. Крім того, шлях до безпеки часто пов'язаний з ризиками, такими як насильство, жорстоке поводження та кримінальна діяльність. Умови

пересування також можуть становити загрозу для фізичного та психологічного здоров'я, що може вплинути на згоду та злагоду в сімейних стосунках [2, 19; 6, 352].

Дослідження Медведєвої А. Ю. показують, що вимушена міграція може призвести до збільшення ризику подружніх конфліктів через стрес, нестабільність і втрату підтримки. У таких умовах важливо розуміти та враховувати потреби та переживання мігрантів та їхніх сімей, а також надавати їм необхідну підтримку та допомогу для успішної адаптації та подолання труднощів [41, 44].

Кравченко А. В. вважає, що наслідки конфліктів у сімейних відносинах можуть бути різноманітними і залежать від багатьох факторів, включаючи спосіб їх вирішення, рівень емоційної інтенсивності, культурні та соціальні чинники тощо. Важливо зазначити, що певні конфлікти можуть призвести до поглиблення взаєморозуміння та зміцнення сімейних зв'язків, тоді як інші можуть спричинити напруження та розриви [33, 58].

Отже, розуміння природи та наслідків конфліктів у сімейних відносинах є важливим аспектом для психологів, які працюють з сім'ями. Індивідуальний підхід до вирішення конфліктів, сприяння взаєморозумінню та розвитку навичок конструктивної комунікації можуть допомогти сім'ям подолати труднощі та зміцнити взаємні стосунки.

1.3. Стадії перебігу та основні періоди виникнення подружніх конфліктів

У початку XX століття велика частина наукових досліджень була присвячена кризі у сімейних відносинах. За словами К. Хорні [70, 198] тривала та монотонна рутинна життя з однією й тією ж самою людиною часто робить подружні відносини нудними, особливо щодо сексуального аспекту. Дослідники відзначають, що більшість сімей пройшла через певні етапи розвитку, які допомагають їм отримати новий досвід у спілкуванні та взаємодії. Хоча ці етапи зазвичай слідують один за одним у певному

хронологічному порядку (залицяння, заручини або спільне проживання, шлюб, продуктивний період, який включає народження та виховання дітей, кар'єрний ріст або початок власної справи, середній вік, пенсія та онуки), але кожен з них може починатися та завершуватися раптово або тривати дуже довго. Іноді ці етапи переплітаються між собою, і сім'я може переживати їх одночасно. Також можливе існування сімейних відносин без деяких етапів, які можуть узагалі не настати в життєвому циклі сім'ї. У випадках, коли йдеться про другий шлюб і обидва партнери мають дітей від першого шлюбу, етапи шлюбу мають свої відмінності. Проте кожен з цих етапів супроводжується напруженим та складним процесом, з якими стикаються багато подружніх пар, що переживають другий шлюб [31, 393].

Поняття «життєвий цикл сім'ї» увели в 1948 р. Є. Дюваль і Р. Хілл. Науковці розглядали життєвий цикл сім'ї як періодичні зміни, що відбуваються в родині залежно від подружнього стажу [51, 195]].На сьогоднішній день, існує безліч варіантів поділу життєвого циклу сім'ї на різні етапи та періоди. Аналіз світової та вітчизняної літератури показує, що основними ознаками розмежування етапів життєвого циклу сім'ї є наявність або відсутність дітей та їх вік, зміна ролей дітей у сімейній структурі, завдання, що стоять перед сім'єю на кожному етапі, типові проблеми розвитку родини, динаміка взаємин між подружжям, кризи сімейного життя та особистісний розвиток кожного члена родини.

При переході з одного етапу сімейного розвитку на інший змінюються структура сім'ї, родинні ресурси та можливості, якість сімейних взаємин, діапазон відповідальності та обов'язків, активність членів родини відповідно до функцій і завдань, що виконуються на кожному етапі. Ці зміни впливають на всі аспекти внутрішньої діяльності сімейної системи, вимагають мобілізації внутрішніх ресурсів та відображаються на внутрішньо-сімейному кліматі, емоційному та психологічному самопочутті членів родини. Часто ці зміни сприймаються як складні та стресові, але вони вважаються нормативними для життя сім'ї. З одного боку, вони можуть призводити до

наростання конфліктів та зниження задоволеності сімейним життям, але з іншого боку, вони сприяють згуртованості сім'ї та примноженню зусиль членів родини для її збереження.

Кожен з етапів життєвого циклу сім'ї характеризується специфічними стресами й труднощами, що виникають як наслідок нормативних змін у сімейній структурі. Тому дослідників цікавили саме нормативні труднощі, випробовувані членами «умовно благополучної» повної родини на трьох етапах життєвого циклу:

1) молода сім'я без дітей;

2) сім'я з дітьми-підлітками;

3) сім'я на стадії «порожнього гнізда» [51, 146].

Охарактеризуємо більш детально основні стадії розвитку сімейних взаємин (таблиця1.2.) [62, 120]

Таблиця 1.2.

Класифікація історичного розвитку сім'ї

Залицяння	Цей період включає в себе час, коли подружжя знаходиться на етапі спільного розбудовування відносин, встановлення зв'язку та взаєморозуміння. Це час, коли вони займаються знайомством, встановленням ритму спільного життя, адаптацією до нового статусу як сім'я.
Життя без дітей	Цей період охоплює час від початку спільного проживання до народження першої дитини. Під час цього етапу подружжя може насолоджуватися свободою та необмеженим спілкуванням, плануванням майбутнього та розбудовою кар'єри.

Продовження таблиці 1.2

Експансія	Цей період розпочинається з народження першої дитини і триває до приходу останньої дитини. Під час цього етапу

	сім'я росте, збільшується відповідальність батьків, змінюються ролі в сім'ї, і розвивається нова динаміка взаємин.
Стабілізація	Цей період включає в себе час виховання дітей до моменту, коли старша дитина покидає батьківський дім. Під час цього етапу сім'я створює стабільне середовище для розвитку дітей, розвивається взаємодія між членами сім'ї та формується ідентичність сім'ї.
Період коли діти покидають батьків	Це період, коли всі діти вже дорослі і покидають сім'ю, щоб розпочати самостійне життя. Для батьків це може бути складним періодом адаптації до нових обставин та перегляду своїх взаємин.
Проживання подружжя вдвох («порожнє гніздо»)	Цей період настає після того, як всі діти вже покинули батьківський дім, і подружжя знову залишається вдвох. Це може бути часом переоцінки цінностей, відкриття нових інтересів та перегляду стосунків.
Період після смерті одного з подружжя	Цей період охоплює час після смерті одного з подружжя, коли іншому доводиться адаптуватися до нових умов та змін у житті. Для вдівця або вдови це може бути періодом трауру, адаптації до самотності та перегляду життєвих планів.

Бабенко Н.Б. розглядає початковий етап сімейного життя, як стадію залицяння або спільного мешкання, насправді мало схожий на справжнє сімейне життя. На цьому етапі пара перебуває у піднесеному настрої, занурена у закоханість та мрії про спільне майбутнє. Проблеми, з якими вони можуть стикатися, здаються незначними. Час, який вони проводять разом, летить швидко та радісно, оскільки коло обов'язків ще не визначене [8, 136].

Наступний етап - заручини - це домовленість про спільне життя або шлюб. На цей час виходять питання кар'єрного росту та роздуми про дітей.

Партнери починають порівнювати свої минулі стосунки з тими, що в них зараз.

Первісна фаза сімейного життя, відома як стадія залицяння або спільного мешкання, відрізняється від наступних етапів. Під час цього періоду пара перебуває у високому настрої, занурена у закоханість та мрії про майбутнє разом. Проблеми здаються несерйозними, а час, який вони проводять разом, минає легко і весело, оскільки вони ще не визначили коло своїх обов'язків.

Наступна фаза - заручини або одруження, - передбачає домовленість про спільне життя. Під час цього періоду пара починає розглядати питання кар'єрного зростання та думки про дітей. Вони також порівнюють свої минулі стосунки з тими, що зараз мають [36, 271].

Зазвичай наступним етапом є саме одруження, яке часто супроводжується радістю від народження дітей. Проте це також може бути періодом емоційної напруги та стресів. Народження дитини змушує подружжя адаптуватися до нового життя та переживати повну реорганізацію.

Слюсар Л.І. стверджує, що з появою та вихованням дітей пара віддає їм більше часу, ніж один одному. Виникають розбіжності в методах виховання дітей, оскільки кожен з батьків має своє уявлення про це, відповідно до власного досвіду. Це може призвести до конфліктів, оскільки пари рідко обговорюють ці аспекти перед появою дітей [57, 66].

Столярчук О. А. у своєму науковому посібнику, описує, що у сім'ях бездітних пар партнери мають більше часу для один одного, але вони також стикаються зі своїми власними проблемами, пов'язаними з відсутністю дітей. Ці сім'ї часто відрізняються від сімей з дітьми в своїх цінностях та моделях поведінки [61, 112].

Середній вік подружжя є складним періодом, коли вони переосмислюють свої сімейні цінності та досягнення. Діти підліткового віку можуть викликати додаткові напруги, оскільки батьки мають справлятися з

їхніми проблемами та прагненням до незалежності.

Коли діти виходять з дому, сім'ї знову переходять через період адаптації та змін. Це може бути важким для батьків, оскільки вони повинні знову звикати до нового життя та переосмислювати свої взаємини.

Остання фаза сімейного життя - пенсія - може бути як радісною, так і депресивною. Деякі пари виходять на пенсію з радістю, бо розуміють, що тепер матимуть більше вільного часу для онуків та своїх улюблених занять. Однак для інших цей період може бути важким і депресивним, оскільки він символізує завершення активної трудової діяльності, корисної для суспільства. Потенційні проблеми здоров'я, можливість втратити життєвого партнера, а також питання щодо мети та сенсу життя можуть стати джерелом стресу та тривоги для багатьох людей у цей період [55, 67].

Кожен етап сімейного життя, при успішному проходженні, надає партнерам цінний досвід і мудрість, які вони можуть передати своїм дітям та онукам у майбутньому.

Труднощі можуть виникати у будь-якій сфері сімейного життя: у взаємовідносинах між партнерами, у батьківських стосунках з дітьми, між сестрами і братами, у взаємодії сім'ї з оточуючим соціумом, у господарсько-побутовій сфері, у сфері інтимних відносин та репродуктивного здоров'я і т. д.

Складні періоди та стресові ситуації, які переживає сім'я, перевіряють її стійкість, життєздатність і здатність відновитися після негативних подій. Однак, якщо такі труднощі накопичуються і взаємно посилюються, вони можуть негативно впливати на внутрішні стосунки в сім'ї, загрожуючи її благополуччю і здоров'ю.

У процесі розвитку сімейних відносин психологи виділяють періоди, коли відбувається спад у взаєминах, які характеризуються збільшенням відчуття незадоволеності одне одним. На цих етапах у подружжя можуть виникати розбіжності в поглядах, часті конфлікти, мовчазні протести, почуття розчарування і відчуття обману [51, 220].

Такі моменти, які викликають напругу в сімейних відносинах, часто називаються кризовими періодами у шлюбі. Ці кризи базуються на певних закономірностях розвитку сімейних відносин. Тому важливо не шукати причину виникнення певної ситуації у поведінці або діях одного з членів сім'ї чи партнерів, а розглядати існуючі закономірності і відповідно коригувати свою поведінку. У кризовій ситуації особливо важливо виявляти терпіння, уникаючи поспішних рішень і дій.

Лавриненко Н.Й. зауважує, що існують декілька періодів або спадів у відносинах, які не кожна сім'я здатна успішно подолати. Вони можуть виникнути в перші дні після одруження, через 2–3 місяці, після шести місяців, через рік, після народження першої дитини, на 3–5-му та 7–8-му роках подружнього життя, через 12 років та через 20–25 років [36, 271].

Ці періоди криз в сім'ї розглядаються умовно, оскільки не всі сім'ї їх переживають. Проте варто мати на увазі, що перехід сім'ї з одного етапу подружнього життя на інший часто супроводжується кризовими ситуаціями. Будь-яка природна подія в житті сім'ї, така як одруження, народження дитини, початок навчання дитини у школі, хвороба члена сім'ї тощо, може викликати зміни у сім'ї або її структурі, що, в свою чергу, породжує ті чи інші проблеми і потребує прийняття відповідних рішень та мобілізації необхідних ресурсів.

Для опису цих складних ситуацій, які виникають при переході з одного етапу життєвого циклу на інший, американська вчена Рона Рапопорт ввела термін «нормативного стресу» або «нормальної кризи». Вона зауважувала, що в звичайному розвитку сім'ї існують певні моменти, відомі як «точки незворотності», які є переходом між стадіями життєвого циклу і мають вирішальне значення для подальшого розвитку родини. Ці моменти можуть призвести або до подолання кризи та розвитку сім'ї, або до ускладнення ситуації, дезадаптації сім'ї та її розпаду.

Дуже цікаві результати були отримані від досліджень Є.М. Потапчука [51, 23] які виділяють два нормативних критичних періоди у розвитку

подружніх відносин. Саме під час цих періодів найчастіше спостерігаються розлучення та повторні шлюби, які потім, як виявляється, також можуть бути невдалими. Хоча уникнути таких криз неможливо, проте їх можна керувати та впливати на них з метою подальшого зміцнення родини.

Перша кризова період настає між третім і сьомим роками подружнього життя і може тривати близько одного року у сприятливому випадку. У цей період виникають зміни настроїв, зростає різниця у поведінці партнерів між періодом закоханості та повсякденним життям, збільшуються розбіжності в поглядах, починають частіше виникати конфлікти та негативні емоції.

Другий кризовий період може виникнути приблизно між тринадцятим та двадцятьма трьома роками спільного життя. Ця криза, відмінно від першої, може бути менш глибокою, але тривала декілька років. Вона співпадає з так званою «кризою середини життя» у віковій психології. Завершуючи свої 40 років, людина починає відчувати розбіжність між своїми мріями, планами та реальним станом справ. Ця криза є важким випробуванням і для сім'ї. Багато зрілих осіб, особливо чоловіки, намагаються виправдати свою особисту невдачу тим, що сімейні обов'язки і проблеми перешкодили їм у повній самореалізації, так як багато часу і зусиль було віддано родині та дітям. В цих випадках відходу дітей від сім'ї може порушити рівновагу, що призводить до розлучення пари, яка жила разом два десятиліття і, поглядаючи на своє сімейне життя, раптово відчуває себе чужими [49, 62].

За висновками видатного сімейного терапевта В. Сатира [55, 189] сім'я має пройти через десять основних кризових етапів, які супроводжуються підвищеною тривожністю і вимагають підготовки та перерозподілу емоційних і фізичних ресурсів:

1. Зачаття, вагітність та народження первістка**.** На цьому етапі шлюб, який перші моменти може бути егоїстичним, переходить у сім'ю з взаєминами, спрямованими на допомогу іншим. Відбувається зміна ролей в сім'ї.

2. Початок освоєння мови дитиною. Це вимагає серйозної праці від

батьків.

3. Налагодження стосунків дитини з оточуючим світом. Часто це відбувається через адаптацію до шкільного середовища.

4. Вступ дитини в підлітковий вік. Цей період може бути складним, оскільки можуть виникати конфлікти з батьками.

5. Дорослішання дитини та виїзд з родинного «гнізда». Це іноді сприймається батьками як втрата.

6. Одруження дорослих дітей та вступ нових членів в сім'ю. Це може призвести до проблем у взаєминах.

7. Настання клімаксу в житті дружини. Це ще одна криза, з якою може стикнутися сім'я.

8. Зниження сексуальної активності в чоловіків. Це може виникнути як результат старіння та змін в сімейних обставинах.

9. Становлення батьків бабусь і дідусів. Це нова роль, з якою потрібно впоратися.

10. Період занепаду. Це завершальний етап, коли подружжя розлучається [55, 121].

Таким чином, перехід між стадіями життєвого циклу та вирішення нових завдань ставлять перед сім'єю нові виклики, які вимагають перебудови структури та функціонування сім'ї. Успішне подолання цих криз гарантує ефективне функціонування сім'ї та її гармонійний розвиток.

РОЗДІЛ ІІ.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

2.1. Зміст поняття «вимушена міграція», ознаки поведінки та фактори впливу

Войналович І.А. та Кримова М.О. обґрунтовують міграційний процес, незалежно від того, чи йдеться про внутрішню, чи зовнішню, завжди є

результатом індивідуального рішення, що визначається різними об'єктивними та суб'єктивними чинниками економічного, соціального, політичного або іншого характеру, які впливають на особисті мотиви та обставини. Однак наслідки цих процесів, як правило, відчутні не лише для окремих осіб, але й для держави в цілому, маючи вплив на всі соціально-економічні показники розвитку країни. Хоча внутрішня міграція зазвичай розглядається як більша перевага для країни, оскільки не призводить до втрати працездатного населення, вона може призвести до нерівномірного розподілу цього населення всередині країни, а також до демографічного, соціального та економічного дисбалансу [18, 254].

Україна історично відрізнялася тим, що міграція, особливо внутрішня, ніколи не створювала значних загроз і не є ризиком для національної безпеки та єдності суспільства. Внутрішня міграція завжди сприяла збільшенню мобільності громадян, змінювала соціальну структуру населення різних регіонів та впливала на процеси урбанізації. Після отримання Україною незалежності обсяг внутрішньої міграції в країні значно зменшився через припинення організованих переселень та цільового працевлаштування, що було характерним для радянського періоду. Зниженню внутрішніх міграційних потоків сприяли також комерціалізація освіти, зростання цін на житло, труднощі з працевлаштуванням тощо. Якщо на початку 1990-х років обсяг внутрішнього міграційного руху в Україні становив 3 мільйони осіб, то в 2000-х роках цей показник зменшився до менше ніж 1 мільйона осіб [65, 234].

З моменту отримання незалежності України до весни 2014 року внутрішні міграційні потоки в основному були пов'язані з переїздом людей з сіл до міст або з інших регіонів до столиці. Але починаючи з 2014 року, внаслідок анексії Криму та військово-політичного конфлікту на сході країни, масові внутрішні переміщення перетворилися на процес вимушеної міграції. Ця ситуація стала однією з найбільш складних і драматичних проблем суспільства, що призвела до формування нової соціально-вразливої категорії

населення - внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [65, 257].

З початку військово-політичного конфлікту кількість внутрішніх вимушених мігрантів в Україні продовжує зростати, і на початок 2018 року вона досягла близько 1 518 тисяч осіб, або 1 240 тисяч сімей. Хоча статистичні дані про внутрішньо переміщених осіб не є дуже точними, можна з впевненістю стверджувати, що щонайменше 1,5 мільйона українців безпосередньо постраждали від конфлікту, через що були змушені покинути свої домівки та адаптуватися до нового життя в різних частинах країни.

За даними Єврокомісії [67], російська військова агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, мала важкі наслідки не лише для України та для сусідніх з нею країн, але й на більш глобальному рівні. Станом на грудень 2022 року від 3,6 до 5,4 мільйона українців були переміщені в межах самої України, в той час як близько 7 мільйонів виїхали за межі України. Усього, за статистичними даними, внаслідок російської війни проти України у статусі переміщених осіб опинилися від 25 до 30 відсотків усього населення України.Внутрішня вимушена міграція представляє собою складний соціально-демографічний процес, який істотно відрізняється від добровільних міграцій як за своєю суттю, так і за методами управління переміщенням та регулюванням впливу на соціально-економічний розвиток країни. Основним критерієм, за яким можна визначити внутрішню вимушену міграцію як соціальне, економічне та демографічне явище, є ознаки міграційної поведінки населення (рис. 2.1).

Основними ознаками, що характеризують міграційну поведінку населення та визначають особливості міграційного переміщення, а отже ідентифікують тип міграції, можна вважати територіальні ознаки, правові ознаки та способи залучення до процесу міграції. Територіальні (адміністративні) ознаки враховують факт перетину адміністративних кордонів певної держави та відповідне громадянство мігрантів. Зазвичай у світовій практиці за територіальними ознаками розрізняють внутрішню міграцію (переміщення населення у адміністративно-територіальних межах держави), зовнішню

міграцію (перетин кордону країни, переміщення населення до інших держав) та транзитну міграцію (перебування населення на території третьої країни в процесі міграції до приймаючої країни)[15, 59].

Рис.2.1 Ознаки міграційної поведінки населення

Відякіна М.М. вважає основним критерієм для класифікації міграції за правовими ознаками є законність перебування іноземців на території конкретної країни та їх правовий статус. Це поділяється на легальну міграцію, яка відбувається за встановленими законодавством каналами і з оформленням необхідних документів, та нелегальну, що здійснюється з порушенням правових норм та процедур в'їзду.

У світовій практиці часто виникають випадки, коли легальна міграція перетворюється на нелегальну форму, коли мігранти прибувають до країни за легальними підставами, але залишаються там після закінчення дозволеного терміну перебування. Цей механізм є звичайним для мігрантів з країн з несприятливим соціально-економічним та політичним середовищем, які прямують до розвинутих держав, таких як країни Європейського союзу [15, 60].

Також, люди, які шукають притулку, можуть потрапляти до країни легально як туристи чи за запрошенням, а потім звертаються до влади країни

з проханням надання політичного притулку. У випадку відмови, вони часто залишаються у країні без законних підстав.

Потрібно розрізняти біженців або шукачів притулку від нелегальних мігрантів, оскільки це різні категорії міжнародної міграції, які іноді можуть співпадати. Статус внутрішнього вимушеного мігранта завжди є легальним, оскільки це включає переміщення в межах країни, яке не передбачає порушення правил перетину кордонів.

Однією з найбільш складних характеристик міграційної поведінки є спосіб, яким людей залучають до процесу переміщення, що визначається спонукальними факторами міграції. Цей спосіб може бути добровільним, вимушеним або примусовим. Вимушена міграція означає постійну або тимчасову зміну місця проживання через причини, які не залежать від людей, як правило, проти їхньої волі, такі як стихійні лиха, екологічні катастрофи, промислові аварії, воєнні дії або політичне переслідування. Важливо розрізняти вимушену міграцію від примусової, яка базується на розпорядженнях цивільної або військової адміністрації, таких як вислання або депортація [37, 29].

Підходи вчених до класифікації міграції за ознакою добровільності можуть суттєво відрізнятися. Деякі автори включають примусове переселення, яке виявляється у категоріях, таких як «вислані», «депортовані», «недобровільно переміщені», у вимушену міграцію, тоді як інші вчені відділяють цю категорію у самостійний вид [16, 345].

У сучасній світовій практиці виділяють кілька категорій вимушених мігрантів: біженці, шукачі притулку та вимушено переміщені особи (переселенці). Ці категорії формуються на основі основних причин міграції і включають як внутрішнє, так і зовнішнє переміщення, а також відносяться до легальної міграції. Статус, умови переміщення, вплив держави та політика уряду щодо кожної з цих категорій мігрантів значно відрізняються і потребують окремого розгляду та розробки відповідних інструментів регулювання.

Згідно з Конвенцією ООН щодо статусу біженців (1951 р.), біженець - це особа, яка перебуває за межами своєї держави та не може або не бажає повертатися до країни походження через обґрунтований страх переслідування за расовою, релігійною, національною ознакою, належністю до певної соціальної групи або політичні погляди [28, 7].

Ця категорія включає осіб, які звернулися до приймаючої країни та отримали згоду на надання захисту. Більшість з 190 країн світу, які приєдналися до Конвенції ООН щодо статусу біженців (1951 р.), зобов'язалися захищати біженців та не видачу їх у країни, де їх можуть переслідувати. Це передбачає надання дозволу на в'їзд та гарантування тимчасового або постійного статусу резидента. Офіційно визнані біженці перебувають у більш вигідному стані, оскільки мають чітко визначений правовий статус та користуються захистом Управління Верховного Комісара ООН зі Справ Біженців (UNHCR) [28, 8].

Шукачі притулку - це особи, які перетинають кордон своєї країни у пошуках захисту з тих самих причин, що й біженці, але їхній запит на отримання статусу біженця ще не було задоволено. Цей термін застосовується до осіб, які звернулися за захистом як біженці, але чекають на визначення свого статусу та можуть не відповідати усім критеріям, встановленим Конвенцією 1951 р. Шукачі притулку можуть отримати статус біженця, якщо місцеві міграційні влади визнають їх такими, що відповідають міжнародному визначенню біженця. Визначення цієї категорії може відрізнятися в різних країнах в залежності від особливостей внутрішнього законодавства, але в більшості країн термін «шукач притулку» відрізняється від терміну «біженець» лише місцем, звідки особа звертається щодо захисту: шукачі притулку подають запит про отримання захисту після прибуття до приймаючої країни, тоді як біженці отримують цей статус за межами приймаючої країни [28, 9].

У політичному та медійному середовищі ведуться обговорення щодо того, що шукачі притулку не є реальними жертвами переслідувань, а

представляють собою лише прихованих економічних мігрантів. Однак у багатьох ситуаціях складно відрізнити міграцію через переслідування від тих, що викликані занепадом економічної та соціальної інфраструктури, необхідної для забезпечення достатнього життя. Шукачі притулку опиняються у довготривалій ситуації невизначеності, оскільки процедура надання статусу може тривати багато років. У деяких країнах їм заборонено працювати, і вони змушені існувати на мізерні матеріальні допомоги. Понад 90% звернень шукачів притулку відхиляються, але вони залишаються в країнах без легального статусу. У багатьох випадках ці особи не мають паспортів і не можуть бути депортовані, оскільки їхні країни походження відмовляються їх приймати. Проте, шукачі притулку є доступним джерелом робочої сили для неформального сектору економіки розвинених країн [59].

Внутрішньо переміщені особи (ВПО), відповідно до Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй щодо внутрішнього переміщення, є особами або групами осіб, які, з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф, були вимушені покинути свої домівки чи місця проживання. До ВПО відносяться мігранти, які не перетинають міжнародний кордон і залишаються в межах кордонів своєї країни походження. Цей термін надає лише визначення певній категорії мігрантів, проте не наділяє їх особливим правовим статусом, оскільки ВПО, перебуваючи у своїй країні, залишаються громадянами і зберігають права, передбачені конституцією та міжнародним законодавством з прав людини [26, 13].

Серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) можна виокремити кілька груп переселенців:

1. Переселенці через розвиток інфраструктури: це особи, які примушені змінити місце проживання через масштабні проекти розвитку, такі як будівництво дамб, магістралей, аеропортів та інших інфраструктурних об'єктів або промислових установок. За оцінками Світового банку, близько 10 мільйонів осіб щорічно переселяються у зв'язку

з реалізацією таких проектів. Багато переселенців через розвиток зазнають постійного збіднення та опиняються у ситуації соціальної та політичної маргіналізації. Особливо це стосується тих, чий звичайний спосіб життя пов'язаний із сільським господарством або родовими землями.

2. Переселенці через екологічні катастрофи та стихійні лиха: ця група включає осіб, які примушені залишити свої домівки через зміни в навколишньому середовищі, природні катастрофи (повені, землетруси, зсуви) або техногенні аварії (промислові аварії, радіація). Згідно прогнозів екологів, найближчими десятиліттями приблизно 200 мільйонів людей можуть стати «екологічними біженцями».

3. Переселенці через озброєні політичні конфлікти та воєнні дії: чисельність цієї групи постійно зростає і наразі становить понад 20 мільйонів осіб. Це відбувається через різноманітні конфлікти, що виникають з політичних, релігійних або інших причин, і охоплюють лише частину території країни. Наприклад, внутрішні переміщення населення відбувалися в Україні, Боснії, Косово, Чечні, Руанді та М'янмі [16, 289].

Отже, вимушена міграція - це процес переміщення людей з їхнього місця проживання через зовнішні чи внутрішні фактори, які вимагають або змушують їх залишити це місце. Ці фактори можуть включати війни, конфлікти, політичне переслідування, екологічні катастрофи, природні лиха, економічну нестабільність та інші небезпечні умови, які створюють загрозу для життя та безпеки людей.

Україна зазнала значних змін у 2014 році, коли почалася масштабна внутрішня примусова міграція. Це було спричинено бажанням населення захистити своє життя, права та свободи, уникнути насильства і забезпечити можливість отримувати освіту, працювати, підприємницьку діяльність, а також мати доступ до соціального захисту та послуг у межах законного правового поля.

У контексті сучасної ситуації в Україні, вимушена міграція розглядається як надзвичайно небезпечне соціально-економічне явище, що

вимагає негайного, але ретельно обдуманого втручання держави. Неконтрольований та недостатньо регульований процес міграції призвів до погіршення якості життя мігрантів, втрати їх соціального статусу та психологічного благополуччя.

2.2. Особливості впливу умов вимушеної міграції на задоволеність шлюбом

Протягом історії людство постійно стикалося з вимушеною міграцією, яка полягає у примусовому переміщенні людей з одного місця на інше внаслідок таких чинників, як війна, стихійні лиха чи політична нестабільність. Це явище часто викликає ряд проблем, включаючи соціальні та економічні труднощі, а також ускладнення у підтримці здорових стосунків та сімейного життя.

Медведєва А. Ю. зауважує, що існує також проблема розділених родин, і їхнє повернення до України може бути однією з мотивацій для репатріації. Дослідження показують, що у громадян України, які шукають захист у країнах ЄС, залишилися близькі члени сім'ї. Однак рівень бажання повернутися через розділення родини може зменшитися, якщо чоловік або дружина вже перебуває за кордоном. Також важливо враховувати, що економічні, соціальні та освітні умови в Україні можуть погіршуватися, що також може вплинути на рішення щодо повернення. Однак слід зауважити, що дані соціологічних досліджень не завжди є абсолютно достовірними, оскільки біженці не завжди можуть врахувати всі можливі чинники, що впливають на їхні рішення [40, 45].

Під час воєнних конфліктів вимушена міграція часто супроводжується насильством, травмами та втратами. Багато сімей змушені раптово залишати свої домівки, залишаючи за собою майно та цінні спогади. Стрес та травми, пов'язані з примусовою міграцією, можуть серйозно позначитися на психічному здоров'ї та загальному самопочутті. Дослідження свідчать про те,

що вимушена міграція зумовлює підвищений рівень депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед біженців та тих, хто шукає притулку [57, 224].

Проблеми, пов'язані з вимушеною міграцією під час війни, різноманітні. Часто сім'ї розлучаються, подружжя змушені роз'їжджатися або втікати в різні напрямки. Це може спричинити емоційне руйнування, призводячи до почуття самотності, ізоляції та депресії. Крім того, пошук безпеки часто пов'язаний з ризиками, такими як насильство, жорстоке поводження та крадіжки. Умови подорожі також можуть призвести до проблем з фізичним і психологічним здоров'ям, що може вплинути на стан шлюбу.

Однією з ключових проблем, які виникають у подружжя під час вимушеної міграції, є складність збереження зв'язку. Комунікація є важливою складовою здорових відносин, і недостатність спілкування може призвести до непорозумінь та конфліктів. Умови міграції часто призводять до обмеженого доступу до засобів комунікації, що може призвести до відчуття роз'єднаності та зниження рівня задоволення від шлюбу [4].

Слюсаревський М.М. зауважує, що стрес та травми, пов'язані із примусовою міграцією, можуть стати причиною конфліктів у сім'ї та викликати незадоволеність. Дослідження показали, що примусова міграція пов'язана зі збільшеним ризиком розлучень та розпаду сімей серед біженців та тих, хто шукає притулку. Часто це зумовлено втратою соціальної підтримки, труднощами у пристосуванні до нового оточення та мови, а також фінансовими проблемами, пов'язаними з примусовою міграцією [55, 122].

Крім того, вимушена міграція може впливати на задоволеність шлюбом чоловіків та жінок по-різному. Жінки часто стають більш уразливими до наслідків примусової міграції, особливо якщо вони одинокі або мають дітей з особливими потребами. Вони можуть стикатися з додатковими труднощами у доступі до медичної допомоги, освіти та можливостей зайнятості. У деяких культурах жіночі ролі обмежені, а їхня мобільність та

автономія обмежені, що може поглибити наслідки примусової міграції для їхнього психічного здоров'я та загального стану благополуччя.

Крім того, чоловіки можуть втрачати свою ідентичність та роль у сім'ї через труднощі у пристосуванні до нового оточення та мови. Вони також можуть стикатися з труднощами у пошуку роботи, що може вплинути на їхню самооцінку та відчуття гідності. Ці проблеми можуть призвести до конфліктів у подружжі та викликати незадоволеність [40, 18].

Проте варто відзначити, що вимушена міграція може також мати позитивний вплив на взаємини в подружньому житті. Проблеми та стрес, пов'язані із примусовою міграцією, можуть сприяти зближенню пар і зміцненню їхніх стосунків. Наукові дослідження показали, що наявність соціальної підтримки, як у межах сім'ї, так і за її межами, може мати захисний вплив на рівень задоволення шлюбом та психічне здоров'я біженців та тих, хто шукає притулку [40, 46].

Загалом, варто зазначити, що вимушена міграція може суттєво впливати на задоволеність шлюбом, що проявляється у високому рівні розлучень та розпадів подружніх зв'язків. Стрес та травми, пов'язані із примусовою міграцією, можуть викликати конфлікти в подружжі та викликати незадоволеність, яка може виявлятися по-різному у чоловіків та жінок. Проте наявність мереж соціальної підтримки може мати захисний вплив на рівень задоволення шлюбом, підкреслюючи важливість задоволення соціальних та психологічних потреб біженців та тих, хто шукає притулку.

2.3. Вимушена міграція як фактор динаміки подружніх відносин

Відповідно до визначення Міжнародної організації з міграції (МОМ), термін «мігрант» використовується для узагальненого позначення осіб, які тимчасово або постійно змінили місце свого постійного проживання в межах країни або переселилися за кордон з різних причин [42, 78]. В науковій літературі зустрічаються різні теорії міграції, деякі з яких акцентують увагу

на причинах міграції (push-pull factors), тоді як інші зосереджуються на факторах, які пояснюють тривалість міграції з часом, вплив прибуття мігрантів в приймаючі країни тощо.

Вимушена міграція, виділена такими вченими як С. Белл, С. Алвес, Є. де Олівейра і А. Зуін, є одним із трьох основних типів міжнародного переміщення, поряд з трудовою та пенсійною міграцією. До категорії вимушених мігрантів належать біженці та ті, хто шукають притулок, змушені через воєнні конфлікти, політичну нестабільність або стихійні лиха перетнути кордон, а також переселенці, які втратили своє житло через забудови та природні катастрофи [42, 67].

Вимушена міграція є складною і багатоплановою проблемою, яка може впливати на різні аспекти сімейної динаміки. Переміщення часто фізично розділяють членів сім'ї один від одного під час відправлення, в транзитних місцях та на місці прибуття. Це може призвести до руйнування сімейних зв'язків, зміни ролей та обов'язків членів сім'ї, а також до появи нових викликів та стресів у житті сім'ї. Крім того, вимушена міграція може призвести до економічного тиску на сім'ю, зміни соціального статусу та зниження якості життя, що може збільшити ризик конфліктів та погіршити стабільність сімейних відносин [24]

М. Логинова виділили три процеси, які супроводжують вимушену міграцію, та впливають на сім’ю (таблицю 2.3) [36, 29].

Таблиця 2.3

Складові міграційного процесу, що мають вплив на сімейну динаміку

Розрив/відірваність	Фізичне розлучення подружньої пари призводить до проблем врегулювання стосунків та змін у сімейній структурі, рольовому розподілі й ідентичності. Підсилювальним фактором стає занепокоєння і невпевненістю щодо безпеки сім'ї, її стійкості, відокремлених членів сім’ї; невизначеність та непередбачуваність тривалості

	перебування нарізно та ймовірності возз’єднання.
Селективність/вибіркові сть	Передбачає фізичне розлучення сім’ї проте мігранти в місці призначення представляють не загальне населення місця їхнього походження, а радше певну підгрупу (соціально-економічну, регіональну чи ту, яка зіштовхнулась з проблемою), тому зміни в сімейній динаміці, які можна спостерігати протягом періоду міграції, не можна повністю пояснити лише переїздом, оскільки члени сім’ї могли б обрати подібну стратегію, навіть якби не мігрували. Члени сім’ї часто протягом тривалого часу перебувають в транзитних місцях для біженців.
Адаптація/інтеграція	При адаптації до суспільства в яке прибули, мігранти поступово уподібнюються до місцевих жителів у своїй поведінці. Це випливає з усвідомлення, що зміна оточуючого середовища може надати мігрантам новий набір ресурсів, таких як освітні можливості, можливість працювати, медичне обслуговування та соціалізація, що можуть впливати на їхню поведінку у шлюбних та сімейних відносинах.

Таким чином, примусова міграція може вплинути на динаміку сім'ї через розрив, вибірковість та адаптацію/інтеграцію. Процес розриву найбільше позначається на сім'ї, оскільки він часто призводить до постійного розриву зв'язків і порушує стійкість сімейних відносин та шлюбу. У випадку селективної міграції динаміка залишається непередбачуваною, оскільки поведінка членів сім'ї залежить від характеристик групи, яку вони представляють. Процес адаптації передбачає культурне та/або структурне пристосування сімейної динаміки мігрантів до характеристик, що властиві сім'ям на приймаючій території.

Важливим аспектом, що об'єднує всі три процеси, є чітке розмежування між добровільними мігрантами та примусовими. Зміни у сімейних відносинах біженців відбуваються швидше та передбачають форсовану

адаптацію структури взаємин, оскільки сім'ї біженців не обирали розрив у своєму житті, не очікували його та не були до цього готові.

РОЗДІЛ ІІІ.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

3.1. Організація дослідно-експериментальної роботи, щодо психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів

Для проведення дослідження психологічних особливостей подружніх конфліктів у вимушених мігрантів ми обрали 10 подружніх пар, які зазнали вимушеної міграції. Наша вибірка включала громадян України, які переселилися внутрішньо та зовнішньо до країн Європи. Для здійснення дослідження ми використали наступні методики: Авторський опитувальник «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар» (Додаток А); Тест на рівень задоволеності шлюбом (Додаток Б); Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Додаток В).

Зважаючи на ситуацію у країні та особливості нашої вибірки, а саме, що це вимушені мігранти у різних країнах світу, ми розробили Google Forms для зручного проходження опитувальників респондентами. Гугл-форми були інтегровані з таблицями Excel для автоматичного завантаження відповідей та їхньої обробки. Це дозволило нам збирати та аналізувати дані ефективно та точно.

Розглянемо більш детально зміст методик дослідження.

1. Авторський опитувальник «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар» (Додаток А)

Гугл-форма: https://forms.gle/wfawFPapjcu3ZZYD9

Інтегрована таблиця методики: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1GW4AxZws3YLThLRwZZ9WyUbge1ZkNbOvxFAguicJ45k/edit?usp=sharing

Авторський опитувальник «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар» спрямований на вивчення психологічних аспектів конфліктів у подружжях, які зазнали вимушеної міграції. Методика містить 15 питань, розділених на кілька блоків, що охоплюють різні аспекти життя у подружжя під час міграції.

Демографічний блок (питання 1-4) збирає інформацію про вік, стать, досвід вимушеної міграції та регіон проживання респондента. Ця інформація допомагає зрозуміти характеристики досліджуваної групи.

Блоки про вимушену міграцію та родинний стан (питання 5-7) дозволяють визначити, чи переживали респонденти вимушену міграцію як члени подружжя, чи були разом з родиною під час міграції та тривалість їх перебування у вимушеній міграції.

Блоки про конфлікти та стосунки в подружжі (питання 8-10) дозволяють оцінити наявність та інтенсивність конфліктів у подружжі, які виникали під час міграції, а також оцінити рівень спілкування у подружжі.

Блоки про стратегії подолання конфліктів (питання 11-12) дозволяють визначити, які стратегії використовували респонденти для подолання конфліктів у подружжі під час міграції.

Завершальний блок (питання 13-15) дозволяє респондентам висловити свої загальні висновки, рекомендації та коментарі з приводу впливу вимушеної міграції на їхнє подружжя та взаємозв'язок в ньому.

Критерії оцінки включають інтенсивність конфліктів, стратегії подолання конфліктів та загальне психологічне благополуччя подружжя під час вимушеної міграції. Ці критерії дозволяють зробити комплексну оцінку впливу міграції на подружжя з психологічної точки зору.

2. Тест на рівень задоволеності шлюбом (Додаток Б)

Гугл-форма: https://forms.gle/kepNPEaNpW4UVREC7

Інтегрована таблиця методики: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1-9xFiCGDpDZi2eZMGVXL5ueIALygek-CRXoCzSoOneA/edit?resourcekey#gid=301309731

Тест на рівень задоволеності шлюбом є інструментом для вимірювання ступеня задоволеності особи з її подружнім життям. Він складається з 24 запитань, на кожне з яких можливі три відповіді. Після виконання тесту сума балів визначає рівень задоволеності шлюбом від низького до дуже високого.

Оцінювання рівня задоволеності шлюбом з використанням цього тесту дозволяє отримати важливі висновки щодо стану подружнього життя, що може бути використано для подальшого психологічного аналізу та розвитку відповідних інтервенцій.

3. **Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Додаток В).**

Гугл-форма: https://forms.gle/L8rUu81D85jtv7tt6

Інтегрована таблиця методики: https://docs.google.com/spreadsheets/d/17V7o8QvfQN51DeXWfmE7q3PcXoupCo1odbT-0Yn3hA0/edit?usp=sharing

Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» є інструментом для вивчення типів взаємодії між подружжям під час конфліктних ситуацій. Вона складається з 32 запитань, спрямованих на виявлення характеристик і способів взаємодії між партнерами у складних ситуаціях.

Використання цієї методики дозволяє отримати важливі висновки щодо структури та динаміки взаємодії подружжя під час конфліктних ситуацій. Результати дослідження можуть бути використані для розвитку психологічних програм або інтервенцій, спрямованих на покращення якості подружніх відносин.

3.2. Результати практичного дослідження, щодо психологічних особливостей подружніх конфліктів вимушених мігрантів

Дослідження, проведене за допомогою авторського опитувальника «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар», виявило цікаві та значущі результати, які варто розглянути.

Перш за все, виявлено, що більшість учасників дослідження дійсно перебувають у стані вимушеної міграції протягом тривалого періоду (від 1 до 3 років), що створює базу для подальшого розуміння їхнього досвіду та впливу міграції на сімейні відносини. Більшість пар були вимушені залишити свою країну, через повномасштабну війну. Вони знайшли притулок в країнах Європи, зокрема, в Німеччині, Франції та Австрії. Ця специфіка вибірки робить її унікальною для дослідження впливу війни на міграційні процеси та подружні взаємини.

Далі, аналіз показав, що існують певні патерни конфліктів (Таблиця 3.4) у подружніх парах, які переживають вимушену міграцію. Це може бути пов'язано зі стресом, нестабільністю та адаптацією до нового середовища, а також з втратою соціальної мережі та підтримки.

Таблиця 3.4

Результати дослідження за авторським опитувальником «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар»

Характеристика	**Кількість респондентів (пар)**			
Конфлікти та стосунки у подружжі				
Наявність конфліктів під час вимушеної міграції	так		ні	
	8		2	
Причини конфліктів	Відсутність підтримки, стрес, слабкість, непорозуміння, відсутність грошей, невідомість, емоційна відстороненість.			
Рівень спілкування	Відмінний	Добрий	Середній	Поганий
	1	5	3	1
Способи подолання конфліктів				
Стратегії подолання	Відкрита розмова (2 пари), залишити як є (1 пара), компромісні рішення (2 пари), скандал (1 пара), домінування у ситуації (1 пара), уникнення у роботу (1 пара), більше спілкування та проведення часу (1 пара)			
Оцінка міграції на відносини	Добре	Посередньо	Негативно	Ніяк не вплинула
	1	2	6	2

Проведене дослідження виявило у таблиці 3.4., що більшість подружніх пар, які зазнали вимушеної міграції, стикалися з конфліктами під час цього процесу. Зокрема, зазначаються різні причини, які призводили до виникнення конфліктів, такі як стрес, відсутність підтримки, непорозуміння та фінансові труднощі. Ці конфлікти можуть бути викликані адаптаційними труднощами, зміною соціального середовища, а також втратою рідного оточення та підтримки.

У той же час, рівень спілкування в цих парах різний, але переважно був оцінений як добрий. Це свідчить про те, що пари намагалися знаходити спільну мову та вирішувати конфлікти шляхом відкритої розмови та компромісів.

Щодо способів подолання конфліктів, вони також були різноманітними, включаючи відкриту розмову, залишення ситуації як є, уникнення конфлікту або ж його розв'язання через домінування або скандал.

Аналізуючи вплив міграції на відносини в парах, бачимо, що більшість респондентів сприймають цей процес як негативний. Це може бути пов'язано зі зміною соціального середовища, стресом, а також втратою стабільності та підтримки, що загрожує відносинам у парі.

Крім того, дослідження виявило, що вік респондентів може впливати на формування та інтенсивність конфліктів. Зважаючи на те, що вікова група респондентів варіюється в межах 36-45 років можемо припустити, що вони мають більше досвіду та ресурсів для подолання труднощів, але водночас вони також можуть стикатися зі складнішими проблемами адаптації.

Наступною методикою для дослідження стала методика «Рівень задоволеності шлюбом» отримано такі результати (таблиця 3.5 і рис.3.2.). Дуже високий рівень задоволеності шлюбом виявлено у 5 пар (50%). Незважаючи на виклики, пов'язані з міграцією, більшість подружніх пар виявляють стійке бажання зберегти та утримати свої відносини. Це свідчить про високу рівновагу комунікації, гармонії та взаєморозуміння у парах, а також про їхню готовність працювати над подоланням виникаючих

труднощів. Така позитивна динаміка та міцне партнерство можуть виступати як додаткові чинники, сприяючи успішній адаптації до нових умов та подоланню життєвих випробувань, пов'язаних з міграцією.

Таблиця 3.5

Результати дослідження за методикою

«Рівень задоволеності шлюбом»

Рівень	**Кількість респондентів (пар)**
дуже високий рівень задоволеності шлюбом	5
високий рівень задоволеності шлюбом	3
помірний рівень задоволеності шлюбом	2
низький рівень задоволеності шлюбом	0

Представимо результати табл. 3.5. для аналізу відсоткового співвідношення на рисунку 3.2

Рис.3.5. Результати дослідження за методикою «Рівень задоволеності шлюбом»

Високий рівень задоволеності шлюбом виявлено у 3 пар, що становить 30 %. Високий рівень задоволеності шлюбом серед вимушених мігрантів відображає значущий показник сімейної динаміки та психологічного

благополуччя в умовах міграції. Порівнюючи з низьким або середнім рівнем задоволеності, високий рівень свідчить про стійкість та ефективність сімейних відносин у контексті міграції.

Це може вказувати на те, що подружні пари, незважаючи на виклики, пов'язані з міграцією, успішно зберігають позитивні аспекти свого взаємозв'язку. Такий високий рівень задоволеності може відображати глибоке взаєморозуміння, високий рівень емоційної підтримки та готовність до компромісів у подружніх відносинах.

Крім того, високий рівень задоволеності шлюбом в умовах міграції може свідчити про успішне впорядкування сімейного життя у новому соціокультурному середовищі. Це може бути наслідком активного впливу різних стратегій подолання конфліктів, зокрема, які були виявлені за авторським опитувальником це відкриті розмови, компромісні рішення, більше спілкування та проведення часом разом.

Помірний рівень задоволеності шлюбом виявлено у двох пар (20 %). Помірний рівень задоволеності шлюбом серед вимушених мігрантів вказує на те, що існують як позитивні, так і від'ємні аспекти в їхніх сімейних відносинах у контексті міграції. Порівняно з високим рівнем задоволеності, цей рівень може свідчити про те, що хоча є елементи задоволеності та гармонії в подружніх відносинах, але також існують певні труднощі або невирішені питання.

Це може відображати змішаний характер сімейних відносин, де, наприклад, присутня емоційна підтримка та взаєморозуміння, але можуть бути також конфлікти чи труднощі у вирішенні певних питань.

Помірний рівень задоволеності може виникати внаслідок стресу та адаптаційних труднощів, пов'язаних з міграцією, а також внаслідок віддаленості від родини та підтримки соціальних мереж у новому місці проживання.

Цей рівень задоволеності може бути також результатом конфліктів чи непорозумінь, які виникають у зв'язку зі змінами в житті та соціокультурному середовищі під час міграції.

Слід відзначити, що одна з подружніх пар висловила у своїх відгуках те, що міграція викликала ослаблення їхніх емоційних зв'язків і призвела до усвідомлення, що вони вже не відчувають пристрасті один до одного, і їхні погляди на життя розійшлися. Це свідчить про важливість уважного вивчення динаміки та еволюції сімейних відносин під час міграції. Результати показують, що в контексті вимушеної міграції можуть виникати складні емоційні та психологічні переживання, що впливають на стійкість та якість сімейних відносин.

Цей випадок, де пара відчула розрив у своїх почуттях та поглядах, підкреслює необхідність підтримки та психологічної допомоги для мігрантів у процесі адаптації до нових умов життя. Це також вказує на важливість психологічного підходу до роботи з сім’ями вимушених мігрантів та розвитку програм, спрямованих на збереження та підтримку сімейного благополуччя у період міграції.

Розгляд цього випадку в контексті дослідження надає можливість кращого розуміння динаміки та факторів, що впливають на стабільність та гармонію в сімейних відносинах серед вимушених мігрантів. Такий підхід сприяє розробці більш ефективних інтервенційних стратегій та програм, спрямованих на підтримку сімейного благополуччя та запобігання розпаду сімей під час міграції.

Низького рівню задоволеності шлюбом не виявлено.

Останньою методикою для дослідження особливостей конфліктів вимушених мігрантів стала «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Табл. 3.6 і рис. 3.3).

Сфера «Неузгодженість норм поведінки» у сімейних парах вимушених мігрантів є найбільш чисельною (3 пари) і вказує на розбіжність у сприйнятті та виконанні соціальних та культурних норм між членами сім'ї. Це може

включати в себе різні погляди та очікування стосовно ролей, обов'язків, а також способів взаємодії в сімейному оточенні. Наприклад, один із партнерів може мати інші очікування щодо розподілу обов'язків у новій культурній та соціальній обстановці, що може викликати конфлікти та напругу в сімейних стосунках. Ця сфера в методиці вказує на важливі аспекти адаптації та взаємодії сімейних пар у новому соціокультурному середовищі, що може вплинути на їхні відносини та добробут.

Таблиця 3.6

Результати дослідження за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях»

Сфера конфліктів	Кількість пар	Винен сам	Винен чоловік/дружина
Проблеми відносин з родичами і друзями	1	+	
Питання, пов'язані з вихованням дітей	2	++	
Прояв прагнення до автономії			
Порушення рольових очікувань	2		++
Неузгодженість норм поведінки	3		+++
Прояв домінування одним із подружжя	1	+	
Прояв ревнощів	1		+
Розбіжності у ставленні до грошей			

Сфера «Питання пов’язані з вихованням дітей» налічує 2 пари і вказує на теми, що виникають у пар у зв'язку з вихованням їхніх дітей в умовах міграції. Ці питання можуть стосуватися адаптації дітей до нового соціокультурного середовища, вибору методів виховання, виховання в двомовному середовищі, відносин з іншими членами сім'ї в новій країні, а також утримання культурних та мовних традицій рідної країни. Ця сфера в методиці дозволяє досліджувати важливі аспекти сімейного життя в умовах міграції та розуміти вплив цього процесу на виховання та розвиток дітей у родинах вимушених мігрантів.

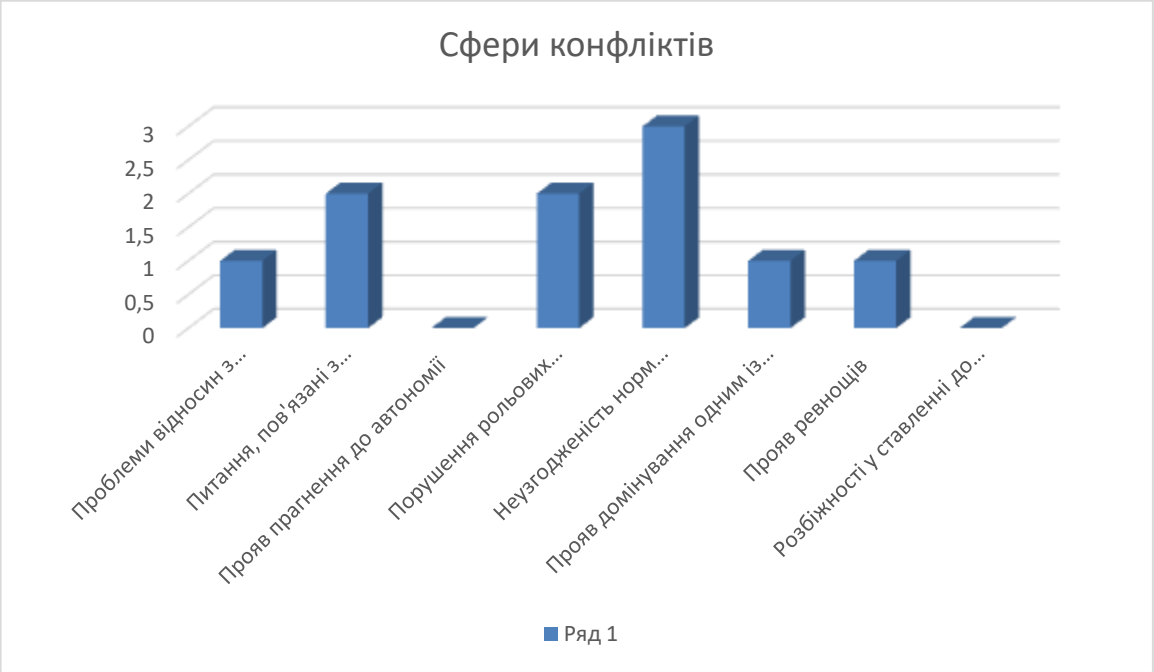

Рис. 3.3 Сфери конфліктів

Сфера «Порушення рольових очікувань» налічує також 2 пари і вказує на те, що в процесі міграції можуть виникати ситуації, коли традиційні ролі членів сім'ї порушуються або переосмислюються. Це може бути пов'язано зі змінами в економічному статусі, структурі сім'ї, адаптації до нового соціокультурного середовища та розподілом обов'язків у нових умовах. Порушення рольових очікувань може виникати через перехідність і нестабільність у період міграції, а також через розбіжності у сприйнятті традиційних ролей сімейних членів між культурами. Ця сфера дозволяє вивчати адаптаційні стратегії та взаємодію між членами сім'ї в умовах

міграції та розуміти вплив цих змін на стабільність та функціонування сімейного середовища.

По одній парі налічували сфери «Проблеми відносин з родичами і друзями», «Прояв домінування одним із подружжя» та «Прояв ревнощів».

Сфера «Проблеми відносин з родичами і друзями» у сімейних парах вимушених мігрантів вказує на те, що міграція може призвести до втрати контактів з родиною та друзями через географічну віддаленість, різні часові пояси та культурні розбіжності. Це може створювати напругу у відносинах з близькими і бажанням подружжя зберегти зв'язок зі своїм соціальним оточенням.

Сфера «Прояв домінування одним із подружжя» вказує на наявність нерівноваги у владі чи контролі між партнерами в сімейних парах. Міграція може створювати стрес та невизначеність, що може впливати на розподіл влади в подружжі. Одна з осіб може намагатися взяти на себе більше влади або контролю у нових умовах, що може призвести до конфліктів у відносинах.

Сфера «Прояв ревнощів» вказує на виникнення почуття ревнощів між партнерами в сімейних парах внаслідок міграції. Географічна віддаленість, нові соціальні контексти та культурні особливості можуть спричиняти почуття незахищеності та непевності, що може призвести до збільшення ревнощів у відносинах між партнерами.

Також важливо зауважити стосовно спрямування вини у конфліктах, можна спостерігати, що у 6 пар вина спрямовується саме на партнера. Це може свідчити про високий рівень напруги та конфліктів у відносинах між партнерами в сімейних парах вимушених мігрантів. Направлення вини на партнера може вказувати на те, що один з партнерів вважає іншого винуватцем у виникненні труднощів чи конфліктів. Це може бути спробою звільнити себе від відповідальності за проблеми у відносинах або спростувати власну роль у них. Водночас це також може свідчити про дисбаланс у способах вирішення конфліктів та відсутність конструктивного

спілкування та співпраці між партнерами. Це важливий сигнал для подальшого аналізу та розвитку партнерських відносин, оскільки конструктивне вирішення конфліктів та рівноправна взаємодія є ключовими аспектами здорових сімейних стосунків.

Спрямування вини на себе у випадку чотирьох пар може свідчити про внутрішню самокритичність та готовність до саморефлексії у відносинах. Партнери можуть бути свідомі своїх власних недоліків, помилок чи несправедливих дій, які призвели до конфліктної ситуації. Це може бути ознакою високої рівності в партнерських відносинах, де обидва партнери відчувають відповідальність за стан власних стосунків та готові працювати над їх покращенням. Такий підхід може сприяти побудові відкритих та довірливих відносин, сприяючи емоційній підтримці та взаємному зростанню партнерів.

Згідно з дослідженням, конфлікти в сім'ях вимушених мігрантів є поширеним явищем, що виникає під час процесу міграції та адаптації до нових умов. Ці конфлікти часто мають своїми причинами стрес, відсутність підтримки, непорозуміння та фінансові труднощі. Адаптаційні труднощі, зміна соціального середовища та втрата рідного оточення і підтримки можуть сприяти їх виникненню.

Щодо способів подолання конфліктів, вони можуть бути різноманітними, включаючи відкриту розмову, залишення ситуації як є, уникнення конфлікту або ж його розв'язання через домінування або скандал. Важливою є готовність партнерів працювати над подоланням виникаючих труднощів.

Більшість респондентів сприймають міграцію як негативний процес через стрес, втрату стабільності та підтримки, що може загрожувати відносинам у парі. Проте, більшість подружніх пар виявляють стійке бажання зберегти та утримати свої відносини, що свідчить про високу рівновагу комунікації, гармонії та взаєморозуміння у парах.

Важливим є той факт, що високий рівень задоволеності шлюбом виявлено у значної частини пар, що свідчить про успішну адаптацію до нових умов та подолання життєвих випробувань. Помірний рівень задоволеності може виникати внаслідок стресу та адаптаційних труднощів, а також внаслідок конфліктів чи непорозумінь, що виникають у зв'язку зі змінами в житті та соціокультурному середовищі під час міграції.

Основні сфери конфліктів у сімейних парах вимушених мігрантів включають неузгодженість норм поведінки, питання пов'язані з вихованням дітей, порушення рольових очікувань, проблеми відносин з родичами і друзями, прояв домінування одним із подружжя та прояв ревнощів. Кожна з цих сфер відображає особливості адаптації до нового середовища та вплив міграції на сімейні відносини.

Узагальнюючи, дослідження показує, що вимушена міграція може стати складним випробуванням для сімейних відносин, проте багато подружніх пар здатні подолати ці труднощі завдяки взаєморозумінню, гармонії та готовності до компромісів.

ВИСНОВОК

В результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

1. Висвітлено поняття «подружній конфлікт». Зміст поняття «сімейний конфлікт» є складним і має безліч аспектів, що відображаються у протиріччях, що виникають між членами сім'ї. Конфлікт у сім'ї може виникати з-за різниці в уявленнях, переконаннях та потребах між її членами, а також через непорозуміння та неправильні висновки. Важливо розуміти, що конфлікти в сім'ї є нормальним явищем, але вони можуть призвести до стресу та негативних наслідків для всіх її членів.

Різноманітність конфліктів у сім'ї спонукає нас докладніше розглянути їхні форми і прояви. Сімейні конфлікти можуть бути відкритими або прихованими, вираженими у скандалах та сварках або ж у внутрішньому незадоволенні та мовчанні. При цьому вони можуть супроводжуватися негативними емоціями та демонстративними діями, що підсилюють напругу та віддалення між членами родини.

Поміж фахівців і дослідників існує певна дискусія щодо того, як краще вирішувати сімейні конфлікти. Одні вважають, що вони можуть бути сприятливими для розвитку відносин та пошуку нових можливостей, а інші наголошують на важливості мирного вирішення суперечок без руйнівних наслідків для сімейної гармонії.

2. Аналіз стадій перебігу та основних періодів виникнення подружніх конфліктів показав, подружні конфлікти мають свої власні етапи та причини, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Вони починаються з моменту формування сім'ї та переживають різні фази, включаючи встановлення правил, кризу середнього віку та період після виходу дітей з дому. Основними факторами конфліктів є незадоволення власними потребами, недбале ставлення до потреб партнера та внутрішні конфлікти, які можуть бути приховані в підсвідомості. Також важливо враховувати

зміну сімейної динаміки та ролей на кожному етапі життя сім'ї.

3. Стадії перебігу подружнього конфлікту можуть бути розглянуті в контексті життєвого циклу сім'ї, який включає різні етапи взаємин між подружжям від моменту знайомства до періоду, коли всі діти вже дорослі і покинули батьківський дім. Основні стадії перебігу подружнього конфлікту можуть бути охарактеризовані так: залицяння: Цей етап включає час, коли подружжя знаходиться на етапі спільного розбудовування відносин, встановлення зв'язку та взаєморозуміння. Основна проблема в цей період - адаптація до нового статусу як сім'я, встановлення ритму спільного життя та розбудова основних зв'язків. Життя без дітей: Цей етап охоплює час від початку спільного проживання до народження першої дитини. Під час цього періоду подружжя може насолоджуватися свободою та необмеженим спілкуванням, а також плануванням майбутнього. Експансія: Цей період розпочинається з народження першої дитини і триває до приходу останньої дитини. Під час цього етапу подружжя росте як сім'я, змінюються ролі в сім'ї, і з'являється нова динаміка взаємин. Стабілізація: На цьому етапі сім'я створює стабільне середовище для розвитку дітей, розвивається взаємодія між членами сім'ї та формується ідентичність сім'ї. Період коли діти покидають батьків: Це період, коли всі діти вже дорослі і покидають сім'ю, щоб розпочати самостійне життя. Для батьків це може бути складним періодом адаптації до нових обставин та перегляду своїх взаємин. Проживання подружжя вдвох («порожнє гніздо»): Цей період настає після того, як всі діти вже покинули батьківський дім, і подружжя знову залишається вдвох. Це може бути часом переоцінки цінностей, відкриття нових інтересів та перегляду стосунків. Кожен з цих етапів може викликати свої унікальні конфлікти та труднощі, які впливають на взаємини між подружжям. І розуміння цих етапів допомагає сім'ям краще розуміти та управляти своїми взаєминами, а також вирішувати конфлікти в будь-якому етапі їхнього розвитку.

4. Поняття вимушеної міграції відображає складний соціально-

демографічний процес, який виникає внаслідок різних об'єктивних та суб'єктивних чинників економічного, соціального, політичного та іншого характеру. Незалежно від того, чи йдеться про внутрішню або зовнішню міграцію, цей процес завжди є результатом індивідуального рішення, яке визначається обставинами та мотивами особи. Наслідки вимушеної міграції відчутні не лише для окремих осіб, але й для держави в цілому, оскільки вони мають вплив на всі соціально-економічні показники розвитку країни. Україна, з історичною традицією внутрішньої міграції, зіткнулася з вимушеною міграцією через втручання Росії в Криму та повномасштабну війну у 2022 році. Ця ситуація призвела до значного зростання внутрішньо переміщених осіб, що стало однією з найбільш складних і драматичних проблем суспільства. Така міграція відрізняється від добровільних міграцій як за своєю суттю, так і за методами управління переміщенням та регулюванням впливу на соціально-економічний розвиток країни. Основними ознаками міграційної поведінки населення є територіальні ознаки, правові ознаки та способи залучення до процесу міграції. Результати вимушеної міграції в Україні виявляються у формуванні нової соціально-вразливої категорії населення, що потребує комплексних підходів у вирішенні проблем їхньої адаптації та соціальної підтримки.

5. Вимушена міграція, особливо під час воєнних конфліктів, має значний вплив на задоволеність шлюбом. Негативні наслідки примусової міграції, такі як стрес, травми, розриви сімейних зв'язків та труднощі у пристосуванні до нових умов, можуть призводити до погіршення взаємин між подружжям.

Умови міграції, зокрема обмежений доступ до засобів комунікації та мобільність, можуть стати перешкодою для збереження зв'язку між партнерами. Також варто враховувати, що жінки та чоловіки можуть різним чином сприймати та переживати наслідки вимушеної міграції, що може вплинути на їхню задоволеність шлюбом.

Однак варто відзначити, що позитивна соціальна підтримка та

зближення подружжя під час спільного протистояння труднощам можуть зміцнювати стосунки. Таким чином, підтримка та співпраця в умовах вимушеної міграції можуть мати захисний вплив на взаємини в сім'ї та на рівень задоволеності шлюбом.

6. Дослідження особливостей подружніх конфліктів під час вимушеної міграції виявило, що цей процес є складним та може призводити до різних викликів для подружжя. Більшість пар, які зазнали міграції, стикалися з конфліктами, спричиненими стресом, відсутністю підтримки, непорозумінням та фінансовими труднощами. Ці конфлікти можуть бути наслідком адаптаційних труднощів, змін соціального середовища та втрати підтримки.

Незважаючи на це, рівень спілкування в цих парах був оцінений як переважно задовільний, що свідчить про їхню здатність знаходити спільну мову та вирішувати конфлікти через відкриту розмову та компроміси.

Більшість респондентів сприймали міграцію як негативний процес через зміну соціального середовища, стрес та втрату стабільності та підтримки, що може загрожувати відносинам у парі. Однак деякі пари зберігали високий рівень задоволеності шлюбом, що свідчить про їхню глибоку взаєморозуміння, емоційну підтримку та готовність до компромісів.

Хоча у деяких пар спостерігався помірний рівень задоволеності шлюбом, що вказує на наявність як позитивних, так і від'ємних аспектів в їхніх сімейних відносинах у контексті міграції.

Сфери конфліктів, такі як порушення рольових очікувань, проблеми з родичами і друзями, прояв домінування одним із подружжя та ревнощі, виявилися типовими в умовах міграції.

Важливою проблемою було також спрямування вини у конфліктах, де в більшості випадків вона спрямовувалася саме на партнера, що свідчить про напругу та конфлікти відносин.

У цілому, дослідження підкреслює складність адаптації подружжя під

час міграції та важливість розвитку конструктивних стратегій подолання конфліктів та підтримки сімейних відносин у цих умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Atlas of Migration - Displacement Ukraine (AoM 2022). European Commission. URL: https://migration-demography-tools.jrc.ec.europa.eu/atlas-migration/AoM_stories/AoM_UKR?selection=EU27_2020#menu_container

2. Bhugra, D., & Becker, M. A. Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry,* 4(1). 2005. P. 18-24.

3. Robert C. Richardson. Evolutionary Psychology as Maladapted Psychology. Cambridge, MA MIT Press. 2008. 407 p.

4. Fargues Ph. The Demographic Benefit Of International Migration: Hypothesis And Application To The Middle Eastern And North African Contexts. *Policy Research Working Papers*. October 2006. URL: https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-4050

5. Freud, S. On Clinical Psychoanalysis: Selected Works. Österreich: Medicine, 1991.

6. Steel, Z., Momartin, S., Silove, D., Coello, M., & Aroche, J. Two year psychosocial and mental health outcomes for refugees subjected to restrictive or supportive immigration policies. *Social Science & Medicine*, 68(2). 2009. P. 348- 355.

7. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування клієнтів при трансформації часової перспективи внаслідок травматизації. *Проблеми екстремальної та кризової психології* : зб. наук. праць. Вип. 19. Харків : НУЦЗУ, 2016. С. 3–12.

8. Бабенко Н.Б. Історичні аспекти становлення і розвитку сімейного дозвілля. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : Зб. наук. пр. : у 2 частинах. Частина 1 / Н.Б.Бабенко. К.: ДАКККіМ, 2002. С.131-144.

9. Багаєва Ю. В. Взаємозв’язок особливостей спілкування та стилі врегулювання сімейних конфліктів : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник Т. Є. Гура. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 65 с.

10. Бужинська С., Губанова О. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги. *Збірник наукових праць*, 2020. URL: https://doi.org/10.36074/24.07.2020.v2.40

11. Бужинська С.М., Губанова О.В. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги: навч.посіб. Харків, 2020. 136 с

12. Ващенко І.В. До проблеми визначення поняття «конфлікт». 2008. с. 6. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5352/1/Vashenko.pdf

13. Ващенко, І.В., Кондрацька, Л.В. Фактори, що сприяють виникненню сімейних конфліктів. *Проблеми сучасної психології*, (12). 2011. С. 142 – 158.

14. Вишемирський В.С. Вплив соціально-економічних характеристик сім’ї на показники рольової взаємодії та сімейного благополуччя подружжя. *Матеріали науково-практичної конференції “Актуальні проблеми практичної психології”*. Херсон, ПП, 2006 р. 351 с. С.253-256.

15. Відякіна М.М. Трансформація імміграційної політики країн членів ЄС: виклики для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць ; вип. 72 : у 2 ч. Ч. І. К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Ін-т міжнар. відносин, 2017. С. 56-62.

16. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.

17. Войналович І.А., Кримова М.О., Щетініна Л.В. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 250-257.

18. Потапенко В., Головко А., Валевський О. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь, URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/202301/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf.

19. Гуменюк Ю. П. Теоретичні аспекти дослідження впливу міжнародної міграції робочої сили на розвиток економічної системи / Ю. П. Гуменюк, Г. П. Гоголь. *Вісник національного університету «львівська політехніка»*. 2009. вип. 657. С. 484 – 497

20. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник Київ: Центр навчальної літератури, 2005, С. 39 – 44

21. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: навч. посібник / За заг. ред. В.М.Петюха, Л.В.Торгової. Київ: КНЕУ, 2005, с. 7 – 22

22. Єфімова А.Г. Дослідження чинників соціально-психологічної адаптації українців до умов вимушеної міграції у США. »Університет менед жменту освіти». с.21. URL: https://lib.iitta.gov.ua/736163/1/%D0%84%D1%84%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%93.%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202.pdf

23. Заремба Г.Р. Зовнішня міграція українців. Стан дослідження. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2014. Вип. 62. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2014_62_7

24. Іваненко Г. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022), 2022. URL: https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022/

25. Карпачова Н.І. Правовий статус українських трудових мігрантів та стан дотримання їхніх прав і свобод. *Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис*. Київ, 2013. №5. С. 60-68.

26. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. Агентство ООН у справах біженців (UNHCR), 2022. с. 15. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf

27. Козловська Е. В. Тренінгові технології у формуванні психологічної готовності молодої сім`ї до самогармонізації. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика : VI міжнар. наук.-практ. конф.*. Київ, 2010. С. 121–122.

28. Конвенція про статус біженців 1951 року. Ключові повідомлення. UNHGR Агенство ООН у справах біженців. 2021. с. 10. URL: https://www.unhcr.org/ua/wpcontent/uploads/sites/38/2021/07/UNHCR70_Key_Messaging_ukr.pdf

29. Косенко Д.О. Психологічні особливості виникнення і перебігу конфліктів в молодих сім'ях. *Дипломна робота на здобуття ступеня магістра спеціальності «Психологія».* Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 73 с.

30. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 391-396

31. Кочарян Г.С. Психотерапія сексуальних розладів і подружніх конфліктів. Київ.: Медицина, 1994. 224 с.

32. Кравченко А. В. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258

33. Кримова М.О. Інтеграція мігрантів як інструмент функціонування ринку міграційних послуг країн ЄС. *Економіка і організація управління*, № 2 (34) 2019. С. 56-64. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/eiou_2019_2_8.pdf

34. Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною) : дис. Одеський національний університет імені Мечникова, 2015. 230 с.

35. Лавриненко Н.Й. Гендер та інститут сім'ї. Структурні виміри сучасного суспільства: навч. посіб. / За ред. С. Макеєва. Київ, 2006. С. 264-292

36. Логвинова М. О. До питання про чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Географічні науки».2019. Вип. 10. С. 27-33. URL: https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/241/234

37. Логвинова М. О. Суспільно-географічні особливості вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021. С. 327. URL: https://old.karazin.ua/docs/work/dysertatsii/logvynova-dysertatsia.pdf

38. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика: навчальний посібник. Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. К. : ВД «Професіонал», 2016. с. 206 – 212

39. Маначина К. Ю. Дослідження сімейних конфліктів в консультативній практиці психолога : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю «053 - психологія». Тернопіль : ТНТУ, 2023. 76 с.

40. Медведєва А. Ю. Вплив вимушеної міграції на динаміку подружніх відносин українських мігрантів в умовах повномасштабної війни : кваліфікаційна робота : 054 Соціологія. Київ, 2023. 57 с.

41. Міграційні наміри населення України у квітні 2018 року: соціологічне дослідження Київського міжнародного інституту соціології. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=765&page=1

42. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник, Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с

43. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молодої сім'ї : монографія. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

44. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодої сім'ї: монографія, Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

45. Нємець Л. М., Гусєва Н. В., Логвинова М. О., Кандиба Ю. І., Ключко Л. В. Вимушені внутрішні міграції в Харківській області: структурно-динамічні та регіональні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. 2018. Вип. 25. С. 81-97. URL : https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/12414/11812

46. Новіков Ю.Ю. Молода сім'я в Україні – як об'єкт наукового аналізу. *Подільський науковий вісник*. Подільск, 2018, №2. с. 134. URL: https://pnv.in.ua/images/Magazine/2_2018.pdf#page=108

47. Омельченко Л.М. Соціально-педагогічні засади формування готовності членів молодих сімей до конструктивного вирішення конфліктів. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. *Психолого-педагогічні науки*, 2009. №6. С.56-60. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/515/1/302_Naykovi_zapiski.pdf#page=56

48. Онуфрієнко Л. О. Психологічний комфорт у сім'ї – запорука успішного розвитку особистості дитини. *Обдарована дитина*. 2011. № 10. С. 59–62

49. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2007. С. 360. URL: https://psrchnu.com.ua/docs/%D0%9C.%D0%9F%D1%96%D1%80%D0%B5%D0%BD%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.%20%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf

50. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. П Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

51. Потапчук Є. М. Кризи сімейного консультування та як їх подолати: довідник сімейного психолога. Хмельницький: ХНУ, 2014. 35 с.

52. Психологія сім'ї: навчальний посібник / За заг. ред.: В.М. Поліщука. Суми: *Університетська книга*, 2008. 238 с.

53. Рендюк, Т. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*. 2022. 3 (395), С. 5–14.

54. Сатир В. Психотерапія сім'ї. Видавництво: ІОІ, Серія: психологія. С. 280

55. Следь О.М. Вимушена міграція: ознаки поведінки та фактори впливу. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. №1 (20), 2019. с. 63-71. URL: https://economics.donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/9-Sled_.pdf

56. Слюсар Л.І. Еволюція шлюбу в Україні: XVII – початок XX сторіччя. *Демографічні проблеми та тенденції,* 2019. С. 62-72. URL: https://dse.org.ua/arhcive/16/6.pdf

57. Слюсаревський М.М. Психологія міграції: навчальний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с. URL: https://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1423057032.pdf

58. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/news/15904.html

59. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. Київ : Агентство «Україна». 2015. 424 с.

60. Степаненко З. Україна тисне на Європу, щоб повернути біженців? Що кажуть у ЄС. Радіо Свобода. 2024. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/politico-leshchenko-ukrayina-tysk-yes-povernennya-bizhentsiv/32792071.html

61. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук, 2015. 136 с.

62. Сушицька І.М. Історичні аспекти формування сім'ї та шлюбно-сімейних відносин у соціально-культурному просторі. *Культурологія* №1, 2014. С. 117-122. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/137905-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-296275-2-10-20180718.pdf

63. Турбан В. В. Суспільний конфлікт і дискурс зміни парадигм. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2017. № 3(2). С. 164-175.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2017_3%282%29__21

64. Турбан В.В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології. URL: www.appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i28/42.pdf

65. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / *Інститут демографії та соціальних досліджень* ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.

66. УКРІНФОРМ. Єврокомісія порахувала кількість біженців з України. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3801701-evrokomisia-porahuvala-kilkistbizenciv-z-ukraini.html#:~:text=

67. Федоренко Р. П. Психологія молодої сім’ї і сімейна криза: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.

68. Франчук Ю. В. Особливості соціально-психологічної адаптації молодих сімей офіцерів-прикордонників : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2012. 203 с.

69. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Київ: Основи, 1998. 32 с.

70. Хорні К. Наші внутрішні конфлікти. Конструктивна теорія неврозу. 2023. 320 с.

71. Як скоротилася кількість шлюбів та зросла кількість розлучень в Україні – дані Опендатабот. 2024. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/02/14/novyna/suspilstvo/yak-skorotylasya-kilkist-shlyubiv-ta-zrosla-kilkist-rozluchen-ukrayini-dani-opendatabot

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторський опитувальник «Вплив вимушеної міграції на формування та інтенсивність конфліктів подружніх пар»

1. **Ваш вік:**
   А) 18-25
   Б) 26-35
   В) 36-45
   Г) 46-55
2. **Стать:**
   А) Чоловіча
   Б) Жіноча
3. **Чи маєте ви досвід вимушеної міграції?**
   А) Так
   Б) Ні
4. **У якому регіоні ви проживаєте зараз?**

_____

5. **Чи переживали ви вимушену міграцію як член подружжя?**
   А) Так
   Б) Ні
6. **Як довго ви перебували у вимушеній міграції?**
   А) Менше року
   Б) 1-3 роки
   В) Більше 3 років
7. **Чи перебувала ваша родина разом з вами під час міграції?**
   А) Так
   Б) Ні
   В) Частково (деякі члени родини були разом)
8. **Чи виникали конфлікти у вашому подружжі під час вимушеної міграції?**
   А) Так
   Б) Ні
9. **Які були основні причини цих конфліктів?**

_____

10. **Як ви оцінюєте рівень спілкування з вашим партнером/партнеркою під час перебування у вимушеній міграції?**
    А) Відмінний
    Б) Добрий
    В) Середній
    Г) Поганий
    Д) Дуже поганий
11. **Які стратегії ви використовуєте для подолання конфліктів у подружжі під час вимушеної міграції?**

_____

12. **Чи брали ви участь у консультаціях чи психологічній підтримці для подолання конфліктів у вашому подружжі під час міграції?**
    А) Так
    Б) Ні
13. **Як ви оцінюєте вплив вимушеної міграції на ваше подружжя та взаємозв'язок в ньому?**

_____

14. Які заходи, на вашу думку, можуть допомогти подружжям подолати конфлікти, пов'язані з вимушеною міграцією?

_____

15. Чи маєте ви ще які-небудь коментарі або спостереження, які ви хочете поділитися щодо цієї теми?

_____

Ключ: 1-4: Демографічна інформація 5-7: Вимушена міграція та родинний стан 8-10: Конфлікти та стосунки в подружжі 11-12: Способи подолання конфліктів 13-15: Загальні висновки і коментарі.

Критерії:

1. **Інтенсивність конфліктів:** Оцінка загального рівня інтенсивності конфліктів у подружжі, враховуючи частоту, тривалість та серйозність конфліктних ситуацій.
2. **Стратегії подолання конфліктів:** Аналіз ефективності використаних стратегій для подолання конфліктів у подружжі під час перебування у вимушеній міграції.
3. **Загальне психологічне благополуччя:** Оцінка загального рівня психологічного благополуччя подружжя під час вимушеної міграції, включаючи рівень стресу, задоволення від стосунків та загальне самопочуття.

Додаток Б

Тест на рівень задоволеності шлюбом

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається у сімейному житті, вони неминуче втрачають порозуміння та гостроту сприйняття іншої людини:
А) вірно;
Б) не впевнений (впевнена);
В) не вірно.

2. Ваші подружні відносини приносять Вам:
А) швидше неспокій і страждання;
Б) важко відповісти;
В) швидше радість та задоволення.

3. Родичі та друзі оцінюють ваш шлюб:
А) як вдалий;
Б) щось середнє;
В) як невдалий.

4. Якби ви могли, то:
А) ви б багато чого змінили у характері вашої половинки;
Б) важко сказати;
В) ви б не стали нічого змінювати.

5. Одна з проблем сучасного шлюбу у тому, що він ” приїдається “, зокрема і сексуальні стосунки:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

6. Коли ви порівнюєте ваше сімейне життя з сімейним життям ваших друзів та знайомих , вам здається :
А) що ви менш щасливі за інших;
Б) важко сказати;
В) ви не порівнюєте ваші стосунки з іншими.

7. Життя без сім’ї, без близької людини – занадто дорога ціна за повну самостійність та незалежність:
а) вірно;
б) важко сказати;
в) неправильно.

8. Ви вважаєте, що без вас життя вашої половинки було б неповноцінним:
А) саме так;
Б) важко сказати;
В) ні, я так не вважаю.

9. Більшість людей певною мірою обманюються у своїх очікуваннях щодо шлюбу:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

10. Тільки безліч різних обставин заважає вам прийняти рішення про розлучення:
А) вірно;
Б) не можу сказати;
В) неправильно.

11. Якби повернувся час, до вашого одруження, то вашою парою стала б:

А) будь-яка інша людина;
Б) важко сказати;
В) моя теперішня половинка.

12. Ви пишаєтеся, що така людина, як ваша половинка, поряд з вами:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

13. На жаль, недоліки вашої половинки часто переважують її переваги:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються :
А) швидше всього у характері вашої половинки;
Б) важко сказати;
В) швидше, у вас самих.

15. Почуття, з якими ви одружувалися:
А) посилилися;
Б) важко сказати;
В) ослабли.

16. Шлюб притуплює творчі можливості людини:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

17. Можна сказати, що ваша половинка має такі переваги, які компенсують її недоліки:
А) погоджуюся;
Б) щось середнє;
В) не погоджуюся.

18. На жаль, у вашому шлюбі не все гаразд з емоційною підтримкою один одного:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

19. Вам здається, що ваша половинка часто робить дурниці, говорить не до ладу, недоречно жартує:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

20. Життя у сім'ї, на вашу думку, не залежить від вашої волі:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

21. Ваші сімейні взаємини не внесли в життя того порядку та організованості, яких ви очікували:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

22. Неправі ті, хто вважає, що саме у сім'ї людина менше всього може розраховувати на повагу:

А) погоджуюся;
Б) важко сказати;
В) не погоджуюся.

23. Як правило, присутність вашої половинки приносить для вас задоволення:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно;

24. Насправді у вашому подружньому житті не було жодного світлого моменту:
А) вірно;
Б) важко сказати;
В) неправильно.

Підрахунок результату.
Кожна відповідь має свою кількість балів. У таблиці нижче ви можете знайти якій кількості балів відповідають ваші відповіді. Вам потрібно отримати суму балів за усіма відповідями.

Таблиця балів відповідей

Номер запитання	Відповідь «А»	Відповідь «Б»	Відповідь «В»
1.	0 балів	1 бал	2 бали
2.	0 балів	1 бал	2 бали
3.	2 бали	1 бал	0 балів
4.	0 балів	1 бал	2 бали
5	0 балів	1 бал	2 бали
6	0 балів	1 бал	2 бали
7	2 бали	1 бал	0 балів
8	2 бали	1 бал	0 балів
9	0 балів	1 бал	2 бали
10	0 балів	1 бал	2 бали
11	0 балів	1 бал	2 бали
12	2 бали	1 бал	0 балів
13	0 балів	1 бал	2 бали
14	0 балів	1 бал	2 бали
15	2 бали	1 бал	0 балів
16	0 балів	1 бал	2 бали
17	2 бали	1 бал	0 балів
18	0 балів	1 бал	2 бали
19	0 балів	1 бал	2 бали
20	0 балів	1 бал	2 бали
21	0 балів	1 бал	2 бали
22	2 бали	1 бал	0 балів
23	2 бали	1 бал	0 балів
24	0 балів	1 бал	2 бали

Що означає ваша сума балів?
0-22 бали – низький рівень задоволеності шлюбом.
23-28 балів – помірний рівень задоволеності шлюбом.
29-38 балів – високий рівень задоволеності шлюбом.
39-48 балів – дуже високий рівень задоволеності шлюбом.

Додаток В

Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях»

1. Ви запросили своїх родичів у гості. Чоловік/дружина, знаючи про це, зненацька пізно повернувся/повернулася додому. Вас це засмутило і після того, як гості розійшлися. Ви висловлюєте своє засмучення, а він/вона не може зрозуміти причини невдоволення. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

2. Чоловік/дружина давно обіцяв/обіцяла зробити щось по дому і знову нічого не зробив/зробила. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

3. Ви довго стояли у черзі в магазині. Продавщиця постійно відволікалася, грубила покупцям. Коли підійшла Ваша черга, чоловік/дружина, на Вашу думку, занадто різко говорив/говорила з нею. Ви неприємно вражені таким тоном і ...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

4. Вже пізно, дитині час лягати спати, але їй не хочеться, а чоловік/дружина все-таки намагається відправити її в ліжко. Ви втручаєтеся і дозволяєте дитині погратися ще, говорячи, що завтра вихідний. Чоловік/дружина наполягає на своєму. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

5. Ви домовилися вихідний провести вдома. Але несподівано Вам зателефонували батьки та покликали до себе. Ви відразу почали збиратися. Чоловік/дружина залишилася незадоволеною тим, що порушилися Ваші спільні плани. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє

ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

6. У чоловіка/дружина поганий настрій. Ви здогадуєтеся, що це через неприємності на роботі і намагаєтеся поговорити про це, але він/вона уникає розмови. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

7. Ви запрошені на день народження друга, грошей на подарунок недостатньо. Вам здається, що саме чоловік/дружина цього місяця витратив/витратила надто багато грошей. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

8. Ваш друг ділиться з Вами своїми проблемами та переживаннями. Одне із зауважень чоловіка/дружини, на Ваш погляд, випадає із загального тону розмови та прикро для співрозмовника. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

9. Вам обом потрібно затриматися на роботі, і нема кому побути з дитиною. Ви вважаєте, що Ваші справи важливіші, і чоловік/дружина має зробити це, але він/вона не погоджується. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

10. Ви розпочали ремонт квартири. Несподівано виявилося, що це обійдеться дорожче, ніж Ви припускали. Чоловік/дружина з самого початку скептично ставилася до ваших планів, а тепер дуже сердиться на вас за непередбачені витрати. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

11. У Вас є улюблене заняття, чоловік/дружина радить долучити до нього дитину.

Ви ж вважаєте, що дитина Вам заважатиме, а чоловік/дружина продовжує наполягати на своєму. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

12. Ви збираєтеся піти з дому у справах, а чоловік/дружина хоче з Вами поговорити, Ви відмовляєтесь затриматись хоча б на кілька хвилин і...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

13. З юності у Вас залишилося багато друзів протилежної статі. Ви із задоволенням спілкуєтеся з ними, вони заходять до Вас у гості. У чоловіка/дружини ці візити викликають невдоволення. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

14. Ви зайшли на роботу до чоловіка/дружини. Його/її не виявилося на місці, і поки Ви чекали, Вам вдалося завоювати симпатії її колег. Вас здивувала негативна реакція чоловіка/дружини...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

15. Вам здається, що чоловік/дружина періодично не на те витрачає гроші, купуючи непотрібні, на Ваш погляд, речі, але чоловік/дружина вважає, що вони необхідні в будинку. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

16. Ви просите чоловіка/дружину допомогти дитині підготувати уроки, тому що самі гірше знайомі з цим предметом, а він/вона продовжує займатися своєю справою та відсилає дитину до Вас. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

17. Останнім часом на роботі Ви багато спілкуєтесь із однією/одним колегою. Ви часто дзвоните один одному, згадуєте про неї/нього у розмовах. Чоловіку/дружині це явно неприємно. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

18. Ви випадково зустрілися зі своїм/своєю старим приятелем/приятелькою і Вас вмовили зайти до нього додому. Ви пробули там цілий вечір і пізно повернулися додому. Чоловік/дружина турбувалась і висловила Вам своє невдоволення. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

19. За кілька днів до зарплати знову виникла розмова про те, що грошей не вистачає. Чоловік/дружина вважає, що ви недостатньо робите для забезпечення сім'ї. Ви ...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

20. Ви провели вечір із новими друзями, які подобаються чоловіку/дружині, але Вам не дуже симпатичні. На Вашу думку, з ними було нудно, але Ви намагалися цього не показувати. Дорогою додому чоловік/дружина несподівано висловив/висловила своє невдоволення тим, як Ви поводилися з друзями. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

21. Чоловік/дружина збирається до своїх старих друзів у гості. Вам хотілося б піти з ним/нею, але він/вона не пропонує цього. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

22. У Вас є улюблене захоплення, якому Ви приділяєте вільний час, чоловік/дружина не поділяє цього інтересу, навіть висловлює відкрите невдоволення. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

23. Чоловік/дружина покарала дитину, але Вам здається, що провина не така серйозна, і Ви починаєте грати з дитиною. Чоловік/дружина незадоволений/незадоволена цим. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

24. У гостях Вас познайомили із цікавим чоловіком/жінкою. Чоловік/дружина протягом усього вечора танцював/танцювала тільки з ним/нею, вони про щось жваво розмовляли. Вас це зачепило. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

25. Ви збираєтеся провести неділю вдома, але виявляється, що чоловік/дружина обіцяла друзям відвідати їх. Вам не хочеться йти. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

26. Ви розповіли другові про Ваші сімейні проблеми, чоловік/дружина дізналася про це і був/була дуже незадоволений/незадоволена, бо не варто розповідати всім і кожному про подібні речі. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

27. Чоловік/дружина давно просив/просила Вас зробити щось по дому, Ви не

встигли цього зробити і Він/Вона висловив/висловила Вам своє невдоволення, незважаючи на те, що знає, що Вам було ніколи. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

28. Знайома Вашої сім'ї вже не вперше підвела Вас, і Ви вважаєте, що їй необхідно висловити своє незадоволення відкрито. Чоловік/дружина каже, що не варто надавати цьому великого значення. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

29. У Вас поганий настрій, і Вам хочеться поговорити та поділитися своїми переживаннями та сумнівами, але чоловік/дружина не помічає Вашого стану та відповідає, що поговорити можна пізніше, а зараз — ніколи. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

30. Знайома зателефонувала та попросила Вас передати чоловіку/дружині дещо. У Вас було багато справ, і Ви згадали про це лише пізно увечері. Чоловік/дружина різко сказав/сказала, що Ваша необов'язковість ставить його/її в незручне становище вже не вперше. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

31. Увечері Ви збираєтеся разом дивитися телевізор, проте Ваші інтереси не співпадають – Вам хочеться дивитися передачі за різними програмами. Кожен із Вас наполягає на своєму. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте

32. Ви обговорюєте плани спільного відпочинку з друзями, і чоловік/дружина несподівано починає різко виступати проти будь-якої Вашої пропозиції. Ви...

a) категорично не згодні, активно заперечуєте та наполягаєте на своєму

b) не згодні, демонструєте своє невдоволення, але уникаєте відкритого обговорення

c) нічого не вживаєте, не висловлюєте свого ставлення, чекаєте на подальший розвиток подій

d) в цілому згодні, але не вважаєте за необхідне відкрито висловлювати своє ставлення

e) повністю згодні, активно підтримуєте та схвалюєте